

”Vaikka ikäni olen täällä asunut, vasta nyt raja tuntuu todella olevan olemassa ”

Yhdenvertaisuuden kokemuksia rajatyöntekijöiden kertomana

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Johtamisen psykologia
Päivi Kontio
2019

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vaikka ikäni olen täällä asunut, vasta nyt raja tuntuu todella olevan olemassa
Yhdenvertaisuuden kokemuksia rajatyöntekijöiden kertomana

Tekijä: Päivi Kontio
Koulutusohjelma/oppiaine: Hallintotiede/ Johtamisen psykologia
Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__
Sivumäärä: 51
Vuosi: 2019

Tiivistelmä: Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia Suomessa asuvien rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden yhdenvertaisuuden kokemuksia suhteessa rajankävijöitä määrittävään lainsäädäntöön ja normistoon. Yhdenvertaisuuden tarkastelun viitekehys on tutkimuksessa siten sekä normatiivinen että kokemuksellinen. Kohderyhmä muodostui Suomessa asuvista ja Ruotsissa tai Norjassa työskentelevistä henkilöistä, joiden kohdalla joko rajankävijän tai rajatyöntekijän määritelmä toteutui.

Tutkimus käsittää kaksi eri aineistoa. Empiirinen aineisto koostuu tutkimukseen osallistuneiden 11 henkilön haastatteluista, jotka toteutettiin fenomenologista haastattelua mukailleen. Toinen aineisto muodostuu rajankävijöitä ja rajatyöntekijöitä koskevasta lainsäädännöstä ja normistosta. Empiirisen aineiston analyysi noudatti Amedeo Giorgin viisi portaista analyysimenetelmää, jonka eri vaiheiden kautta muodostui yleinen yhdenmukaisuutta ilmentävä merkitysverkosto. Tutkimuksen tavoitteena oli korostaa kohderyhmän kokemusten erityispiirteitä ja tutkimuksessa onkin kiinnitetty erityistä huomiota yksilökohtaiseen merkitysverkostoon.

Tutkimuksen tulosten mukaan rajankävijät kokevat syrjintää ja epätasa-arvoa lainsäädännöstä ja säännöistä johtuvien epäkohtien vuoksi. Erityisesti verotus, sosiaaliturva ja koulutustukiin liittyvät seikat ovat asioita, joiden kohdalla yhdenvertaisuus ei toteudu. Tutkimukseen osallistuneet kokevat kuitenkin, että työskentely toisessa pohjoismaassa kannattaa hyvän palkan, mukavan työyhteisön ja parempien resurssien vuoksi. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vaikka monet lainsäädännölliset seikat hankaloittavat rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden arkea eivät he kuitenkaan ole valmiita tekemään mitään radikaaleja päätöksiä tilanteensa muuttamiseksi.

Avainsanat: rajankävijä, kokemuksen tutkimus, yhdenvertaisuus, fenomenologia. lainsäädäntö

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	RAJATYÖSKENTELEY	6
2.1	Rajatyöskentelyn kansallisen ohjauksen taustaa	6
2.2	Rajatyöskentelyn yhdenvertaisuuteen vaikuttavia tekijöitä	8
2.2.1	Koulutus	8
2.2.2	Verotus ja työvoiman vapaa liikkuvuus	10
2.2.3	Sosiaaliturva	11
2.2.4	Yhteenveto	13
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
3.1	Kokemus tutkimuksen lähtökohtana	15
3.2	Tutkimusasetelma	17
3.3	Analyysi	20
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
4.1	Rajankävijöiden yhdenvertaisuutta ilmentävät kokemukset	29
4.2	Rajatyöntekijöiden yhdenvertaisuutta ilmentävät kokemukset	31
4.3	Rajankäynnin ja rajatyöntekemisen kokemuksellista ja normatiivista vertailua	32
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
5.1	Tulosten merkitys	41
5.2	Tutkimuksen luotettavuus	47
	LÄHTEET	52
	LIITE 1	
	LIITE 2	

1 JOHDANTO

Harva eteläisessä Suomessa tietää Pohjois-Suomesta muuta kuin lapin laskettelukeskukset, ruskaretket, yöttömän yön sekä kaamoksen. Lappi on alueena laaja ja vähäväkinen, pitkien välimatkojen maakunta. Ruotsiin ja Norjaan rajoittuvissa rajakunnissa naapurimaan läheisyys tuo elinkeinon ja töitä. Joillekin se on aina ollut niin, jotkut ovat taas päätyneet rajakuntalaiseksi kukin mistäkin syystä. Kuitenkin tutkimustietoa pohjoismaiden välisestä rajatyöskentelystä on hyvin vähän, jos ollenkaan. Tutkimukset ovat keskittyneet pääosin yritysten toimintaan ja rajakauppaan, mutta yksittäisten henkilöiden kokemukset ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Suomessa Ruotsin tai Norjan kanssa rajan jakavia kuntia ovat Utsjoki, Inari, Enontekiö, Pello, Tornio, Ylitornio, Kolari ja Muonio (Kuvio 1). Pohjoismaiden välillä valtion rajojen ylittäminen käy huomaamatta. Autolla ajaessa rajaa ei välttämättä edes huomaa, kun valtionraja ja tulli vilahtaa ohi. Rajaseutualueet ovat kaukana kansallisvaltioiden keskuksista kuten pääkaupungeista. Teknologian, pohjoisten luonnonvarojen, globalisaation ja saame-laisten identiteettityön ansiosta rajaseutualueille on muodostunut uusia mahdollisuuksia kehittyä sekä lisätä paikallista hyvinvointia. (Koivumaa, 2011,108;125.) Erityisesti Lapin matkailuun on panostettu viime vuosina voimakkaasti, mikä osaltaan on luonut uusia työpaikkoja ja tätä kautta elinkeinon useille Lapin asukkaille.

Kuvio 1 Lapin kunnat

Arktinen alue, mihin Suomen lappikin kuuluu, on kiinnostanut eri toimijoita pitkään. Erilaisia yhteistyöhankkeita ja projekteja on tarjolla lukuisia. Monet tahot pyrkivät kehittämään pohjoista aluetta elinvoimaisempaan ja kilpailukykyisempään suuntaan yhteistyössä jonkin muun toimijan kanssa tai itsenäisesti. Rajat ylittävä yhteistyö on monessa kunnassa hyvin vilkasta; järjestetään erilaisia tapahtumia, kouluyhteistyötä ja pelastustoimintaa. Rajakunnissa asuu paljon myös henkilöitä, jotka käyvät töissä naapurimaan puolella ja palaavat takaisin omaan kotimaahan työpäivän jälkeen vakituiseen asuntoon. Näitä henkilöitä kutsutaan rajankävijöiksi. *Rajankävijällä* tarkoitetaan siis henkilöä, joka asuu samaan maarajaan rajoittuvassa kunnassa Suomen ja Ruotsin tai Suomen ja Norjan välillä kuin missä hän työskentelee toisessa valtiossa (vero.fi). Usein kuuluu puhuttavan myös *rajatyöntekijöistä*, mutta tällä termillä tarkoitetaan palkattua työntekijää tai itsenäistä ammatinharjoittajaa, joka työskentelee yhdessä jäsenvaltiossa, mutta asuu toisessa jäsenvaltiossa, johon hän palaa säännönmukaisesti päivittäin tai vähintään kerran viikossa (Eläketurvakeskus).

Tässä tutkimuksessa käsittelen Suomessa asuvien rajatyöntekijöiden ja rajankävijöiden kokemuksia liikkuvuuden tasavertaisuudesta. Kokemus ilmenee tutkimuksessani nimenomaan kohderyhmän arkikokemuksina, tietona, joka on kullekin karttunut oman elämän tilanteiden kautta. Olen seurannut rajatyöntekoon liittyvää keskustelua sosiaalisessa mediassa, erilaisilla keskustelupalstoilla sekä sanomalehdissä. Yhteistä keskusteluille on, että ihmisiä askarruttavat samat asiat kuten verotukseen, koulutukseen, sosiaalietuihin ja eläkkeisiin liittyvät seikat. Toisena yhteisenä nimittäjänä voidaan nähdä terminologian epäselvyys, toisaalla puhutaan rajatyöntekijästä mutta tarkoitetaan rajankävijää ja päinvastoin. Tätä terminologian epäselvyyttä on nähtävissä aina virkamiestasolla saakka. Hämmästyttävää onkin, miksi vuodesta toiseen pohdituttaneet epäselvyydet eivät ole korjaantuneet ja miksi samat asiat mietittyvät rajatyötä tekeviä henkilöitä.

Etsiessäni aineistoa tutkimustani varten oli miltei huolestuttavaa havaita, että rajatyöntekoon liittyviä, ja erityisesti rajankävijöiden kokemuksiin pohjautuvia, tutkimuksia ei juuri ollut tehty. Euroopan sisäisestä työvoiman liikkuvuudesta sen sijaan on tehty tutkimuksia, mutta niissä pääosin keskitytään keski-Euroopassa tapahtuvaan työvoiman liikkuvuuteen. Yhtenä esimerkkinä kuitenkin voidaan mainita Tauriaisen Pro gradu (2015) työ ”*Rajankävijän verotus pohjoismaisen verosopimuksen mukaan*”, missä hän pohtii juuri niitä pulmakohтия, joita

rajankävijä kohtaa verotuksen näkökulmasta. Tauriaisen mukaan rajankävijöitä koskeva erityisosaaminen on löytynyt pääsääntöisesti Pohjois-Suomen verotoimistoista ja rajankävijöiden verotusta koskevaa ohjeistusta ei ole ollut yleisesti saatavilla, mikä osaltaan on vaikuttanut oikean informaation saamiseen verohallinnosta. Alsos ja Eldring ovat tutkineet työvoiman liikkuvuutta pohjoismaissa ja erityisesti Norjaan suuntautuvaa muuttoliikettä (2008). Alsos ym. (2008) ovat kuitenkin tutkineet enemmänkin palkka tasa-arvon toteutumista maahanmuuttajien keskuudessa kuin kokemusta rajat ylittävistä työskentelyä pohjoismaissa.

Utsjoen kunnan luotsaama Utsjoki-malli esiselvityshanke on yksi esimerkki kunnallisen tason toimista rajaesteiden poistamiseksi. Tässä mallissa kunnallisella tasolla pyritään löytämään niitä keinoja, joilla rajankävijöiden ongelmiin, niin verotuksen kuin sosiaalietuuksien osalta, pystytään reagoimaan ja luomaan rajankävijöille sellaiset puitteet, että heidän kannattaa asua Suomessa ja tässä tapauksessa nimenomaan Utsjoella. Utsjoki-malli hankkeen mukaan valtionosuusrahoituksen laskennallinen osuus yhtä kuntalaista kohti on vuonna 2015 ollut yli 5000 euroa. Pienelle kunnalle, kuten lapin rajakunnat yleisesti ovat, on rajankävijöiden pois muutto myös taloudellinen näkökulma (Utsjoki-malli 2015).

Valtioneuvoston kanslian julkaisema raportti ” Kasvua pohjoisesta” kuvaa arktisen alueen tilannetta ja niitä pääkohtia, joihin tulevaisuudessa pitäisi pystyä kiinnittämään huomiota. Raportin mukaan Suomen, Ruotsin ja Norjan välinen yhteistyö on erittäin tärkeää kolmesta syystä: Norjan, Suomen ja Ruotsin talouskasvu ei ole tarpeeksi vakaalla pohjalla, arktista liiketoimintaa ja ympäristönsuojelua koskevat säännöt ja normit ovat vasta pikkuhiljaa muotoutumassa sekä pohjoisen alueen rajat eivät rajoita arktisen alueen ihmisten elämää mutta tämä ei toteudu kuitenkaan kansallisella tasolla, eli byrokratia, määräykset ja erilaiset sääntelyt aiheuttavat tarpeettomia rajoituksia pohjoisen asukkaille (Kasvua pohjoisesta 1/2015).

Lappi-sopimus on Lapin maakuntaohjelma vuosille 2018–2021. Tämän kehittämisstrategian tarkoituksena on nelivuotiskauden aikana muodostaa kokonaiskuva alueen kehittämisestä ja rahoituksen suuntaamisesta. Tähän sopimukseen on sisällytetty erilaisia teemoja kuten; kes-
täväkehitys ja resurssitehokkuus, tasa-arvoisuus sukupuolten välillä sekä yhdessä tekeminen ja yhdenvertaisuus (Pohjois-Lapin maakuntakaava 2040). Kuitenkaan rajayhteistyötä yksi-
lötasolla ei ole mainittu, vaikka se oleellisesti vaikuttaa rajakuntien, kuten esim. Utsjoen, väestönkehitykseen.

Tutkimukseni on fenomenologinen ja kuvaa rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden koke-
muksia pohjoismaiden välillä tapahtuvan liikkuvuuden tasavertaisuudesta. Tarkoituksena
on antaa puheenvuoro niille rajankävijöille ja rajatyöntekijöille, joiden ääni ei aiemmin ole
tullut esille. Tutkimuksen lähestymistapa on hermeneuttiseen fenomenologiaan pohjautuva
ja tälle lähestymistavalle on tyypillistä, että tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa koh-
detta kuvaamalla ja tulkitsemalla sitä eri perspektiiveistä käsin. Fenomenologisessa tutki-
muksessa tiedon lähteenä ovat yksittäisen ihmisen arkielämän kokemukset. Nämä koke-
mukset muodostavat merkitysrakenteita jokaisen omaan subjektiiviseen elämismaailmaan
(Koivisto, 2012,120-121).

Lähtökohtana on, että kaikki tutkimukseen osallistuneet asuvat joko rajakunnassa tai muu-
alla Suomessa ja tekevät töitä joko Ruotsin tai Norjan puolella rajakunnassa, siten että raja-
työskentelyn tai rajankävijän määritelmä täyttyy. Työni pohjalla on oma kandidaatin tut-
kielma, jossa tutkin Suomen ja Norjan välillä työskentelevien rajankävijöiden kokemuksia
rajatyöskentelystä ja kuinka se näkyy työnmielekkyydessä. Nyt näkökulma on toinen ja läh-
tökohta on rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden liikkuvuuden yhdenvertaisuuden koke-
mukset. Kokemus on ihmiselle aina yksilöllinen, henkilökohtainen asia.

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata rajatyöntekoon liittyviä kokemuksia yhdenvertaisuudesta. Toisena tavoitteena on kuvata rajankävijöiden arkeen vaikuttavia valtakunnallisia ohjeistuksia ja pohtia niiden vaikutusta heidän kokemuksiinsa rajatyönteosta. Olen asettanut työlleni seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millä tavalla liikkuvuuden yhdenvertaisuus toteutuu rajankäynnin osalta kansallisessa ohjauksessa?
2. Millä tavalla liikkuvuuden yhdenvertaisuus tai sen puuttuminen ilmenee kahden Pohjoismaan alueella toimivien rajatyöntekijöiden kokemana ilmiönä?

Tutkimus on rakenteeltaan kaksiosainen. Luvuissa 1-2 lähestyn ensimmäisen tutkimuskysymystä lainsäädännön, normiperustan ja aiempien tutkimusten pohjalta. Pyrin avaamaan rajankävijöitä koskevaa lainsäädäntöä ja säännöstöä mahdollisimman tarkasti, jotta ilmiöön vaikuttavat tekijät tulisivat esille selkeästi. Tutkimuksen empiirisissä osioissa haen vastausta toiseen tutkimuskysymykseen. Luvuissa 3-4 esittelen tarkemmin analyysimenetelmän, kohderyhmän ja tutkimuksen etenemistä sekä yleisen merkitysverkoston sekä pohdin myös niitä keinoja, joilla ilman lainsäädännöllisiä toimenpiteitä pystyttäisiin parantamaan rajankävijöiden tilannetta osana suomalaista yhteiskuntaa. Luvussa 5 arvioin tutkimuksen luotettavuutta sekä niiden merkitystä nyky-yhteiskunnassa.

2 RAJATYÖSKENTELEY

2.1 Rajatyöskentelyn kansallisen ohjauksen taustaa

Kaiken kaikkiaan pohjoismainen yhteistyö juontaa 1950 luvulle, jolloin pohjoismaiden välinen passivapaus astui voimaan sekä avattiin yhteiset työmarkkinat. Yhteistyön tavoitteena on, että Pohjolasta tehdään yhtenäinen alue, jossa yksittäisen kansalaisen on helppo liikkua. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön on voitava vapaasti työskennellä ja kouluttaa itseään menettämättä ansaitsemiaan etuja tai joutumatta maksamaan kaksinkertaista veroa. Nykyään pohjoismaisen yhteistyön voidaan katsoa käsittävän lähes kaikki poliittiset alueet vero- ja turvallisuusasioista kulttuurikysymyksiin (Formin.fi).

Suomessa on erilaisia kansainvälisiä järjestöjä ja toimijoita, joilta on saatavilla asiantuntijan neuvoja rajatyöntekijöitä ja rajankävijöitä askarruttavissa asioissa. Yhteistyötä toteutetaan niin virallisesti kuin epävirallisesti esimerkiksi kansalaisjärjestö tasolla. Tärkeimmät viralliset pohjoismaiset yhteistyöelimet ovat Pohjoismaiden neuvosto (perustettu 1952) sekä Pohjoismaiden ministerineuvosto (perustettu 1971). Näiden perustana on vuonna 1962 laadittu pohjoismaiden välinen yhteistyösopimus eli Helsingin sopimus. Tätä on muutettu historian aikana useita kertoja, viimeksi vuonna 1995. Muita yhteispohjoismaisia sopimuksia on kuu-tisenkymmentä (Formin.fi). Erilaisista neuvontapalveluista vastaa mm. Pohjola- Norden, joka hallinnoi muun muassa Pohjoismaiden ministerineuvoston neuvontapalvelua Haloo Pohjolaa Suomessa. Tämän instanssin tarkoituksena on parantaa yksityishenkilöiden mahdollisuuksia liikkua vapaasti pohjoismaasta toiseen neuvomalla ja kartoittamalla pohjoismaisia rajaesteitä ja ongelmia, joita yksityishenkilöt kohtaavat liikkeessään pohjoismaiden välisten rajojen yli (Pohjola-Norden.) Pohjoiskalotin rajaneuvonta on toinen esimerkki asiantuntijapalveluista, josta on mahdollista saada tietoa ja neuvoja eteen tuleviin pulmiin puhuttaessa rajatyönteosta ja rajankävijän oikeuksista. Valtakunnallisella tasolla on ymmärretty, että työntekijöiden ja yritysten mahdollisuudet liikkua yli rajojen vahvistavat työllisyysnäkyä sekä edistävät talouskasvua. Samaan aikaan on alettu käsittää, että rajat ylittävä yhteistyö ei välttämättä ole täysin ongelmatonta. Yleisesti puhutaankin rajaesteistä, jolla tarkoitetaan ” lakeja ja julkisia sääntöjä tai käytäntöjä, jotka haittaavat henkilöiden liikkuvuutta tai yritysten rajat ylittävää toimintaa Pohjoismaissa ” (Pohjola-Norden).

Perehtyessäni nimenomaan rajankävijöiden tilanteeseen törmäsin siihen tosiasiaan, että ilmiö ongelmiseen ei ole aivan uusi myöskään poliittisella tasolla. Kirjallisia kysymyksiä rajayhteistyöstä ja nimenomaan rajankävijöiden tilanteesta on tehty verotukseen tehdyn muutoksen jälkeen vuoden 1998 jälkeen lisääntyvästi. Esimerkiksi eduskunnalle esitetystä kirjallisesta kysymyksestä (KK442/1998vp) selviää, että uuden verosopimuksen (SopS26/1997) jälkeen nimenomaan rajankävijöiden verotus on kiristynyt merkittävästi. Kirjallisessa kysymyksessä todetaan myös, että ennen verosopimuksen laatimista ei asiasta oltu kuultu paikallista väestöä juuri ollenkaan. Uusi verotustapa on epäoikeudenmukainen myös siksi, että rajankävijät, jotka asuvat Suomessa, joutuvat maksamaan enemmän veroa kuin heidän norjalaiset kollegansa.

Edellä mainitun esimerkin lisäksi eduskunnalle on tehty kirjallisia kysymyksiä aika ajoin koskien rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden tilannetta. Esimerkiksi vuonna 2013 kansanedustaja Mustajärvi on esittänyt kirjallisen kysymyksen (KK128/2013) koskien rajankävijöiden verotusta, josta seuraava lainaus: ”...vuonna 2011 rajatyöntekijän palkasta pidettiin norjalaisen työnantajan toimesta trygdeavgiftia eli sosiaaliturvamaksua 7,8 %, joka tilitettiin NAV:lle, joka vastannee Suomen Kansaneläkelaitosta. Työnantaja on antanut työntekijälle trygdeavgift-maksuista vuoden lopulla kirjallisen todistuksen verotusta varten. Suomessa verottaja ei ole lopullisessa verotuksessa hyväksynyt täysimääräisesti näitä jo maksettuja maksuja tai veroja, vaan ainoastaan 5,3 % eli saman verran, jos kyseessä olisi ollut suomalainen työnantaja. Näin työntekijän tappioksi on jäänyt 2,5 % ylimääräistä veroa.” (KK128/2013)

Tähän hän on saanut vastauksen silloiselta valtiovarainministeriltä Urpilaiselta missä todetaan, että ”Norjan maksut ovat vähennyskelpoisia Suomen verotuksessa siltä osin kuin ne vastaavat Suomessa perittäviä maksuja.” ja edelleen ”hallitus ei näe syytä ryhtyä enempiin toimenpiteisiin kansanedustaja Mustajärven tarkoittamassa asiassa.” (KK128/2013vp)

Tutkimusta tehdessäni sain käsiini kansanedustaja Mustajärven antaman vastineen keväällä 2018 esitettyyn kysymykseen rajankävijöiden verotuksesta, joka sitten johti eduskunnalle lähetettyyn kanteluun. Tässä eduskunnalle keväällä 2018 tehdyssä kantelussa vaadittiin reagoimista juuri verotuksessa ilmenneisiin kysymyksiin (Liite 2). Eli vuonna 1998 alkanut kes-

kustelu on edelleen ajankohtainen. Tässä vastineessa Mustajärvi toistaa vuonna 2013 esitetyn kirjallisen kysymyksen KK128/2013vp saaman vastineen hallituksen kannasta mutta myöntää samalla aiheen olevan vaikea. Muita esimerkkejä eduskuntaan viedyistä aiheista ovat mm. vuonna 2004 kansanedustaja Raskin (KK151/2004) esittämä kysymys koskien rajankävijöiden ja ulkomaalaisten potilaiden hoitokustannusten kohdentumisesta, vuonna 2013 kansanedustaja Lohen (KK1104/2013) kysymys koskien rajatyöntekijöiden oikeudesta aikuiskoulutustukeen. Näistä muutamasta esimerkistä on jo nähtävissä, että rajankävijöiden tilanne aiheuttaa kiinnostusta aika-ajoin myös poliittisesti. Vaikka rajaesteiden poistamiseksi on perustettu toimikuntia ja joitakin pulmakohhtia on saatu purettua, silti solmu-kohtia löytyy edelleen, jotka vaikeuttavat yksittäisten henkilöiden toimintaa raja-alueilla.

2.2 Rajatyöskentelyn yhdenvertaisuuteen vaikuttavia tekijöitä

2.2.1 Koulutus

Nykypäivänä vaaditaan jatkuvaa osaamisen kehittämistä, jotta ihmisen oma osaaminen vastaisi työelämän lisääntyviä vaatimuksia. Pohjoismaiden välillä on kehitetty erilaisia yhteistyöhankkeita, joiden tarkoituksena on tukea ja helpottaa rajat ylittävää opiskelua ja mahdollistaa elinikäinen oppiminen. Tällä hetkellä voidaan nimetä kaksi erillistä toimijaa Pohjoismaissa, jotka tukevat erityisesti aikuisten oppimista. Nämä toimijat ovat Aikuisten oppimisen pohjoismainen verkosto (NVL) sekä Pohjoismaiden ministerineuvoston suurin elinikäisen oppimisen koulutusohjelma Nordplus. (Norden). Näillä molemmilla toimijoilla on omat ohjelmansa, joiden pohjalta aikuisten oppiminen pohjoismaissa voidaan turvata.

Aikuisten oppimisen pohjoismainen verkoston (NVL) mukaan pohjoismainen yhteistyö perustuu yhteiseen demokratia- ja koulutus näkemykseen, yhteisiin arvoihin ja yhteiseen kulttuuriin. NVL:n työ pohjautuu vuonna 2015 hyväksytyyn yhteistyöohjelmaan ”Laadukasta ja merkityksellistä koulutusta ja tutkimusta”. Tavoitteena on edistää elinikäisen oppimisen ja osaamisen kehittämisen strategioiden kehittämistä ja toteuttamista aikuisten oppimisen eri osa-alueilla, tukea henkilökohtaista kehitystä, edistää vuorovaikutusta Nordplus Aikuiskoulutus-ohjelman kanssa pohjoismaisten koulutusjärjestelmien kehittämiseksi sekä tiedottaa

strategisesti ja järjestelmällisesti aikuisten oppimisen pohjoismaisen yhteistyön kokemuk-
sista. (Norden).

Pohjoismaiden tahtotila on se, että koulutusyhteistyö on saumatonta ja mahdollisiin ongel-
makohtiin tartutaan ja pyritään löytämään ratkaisuja. Vuoden 2016 Koulutus ja Tutkimus-
julkaisussa todetaan, että ”On tärkeää ylläpitää, vahvistaa ja luoda uusia edellytyksiä toimi-
valle liikkuvuudelle ja koulutusyhteistyölle Pohjoismaiden koulutus- ja tutkimusjärjestelmän
kokonaisuudessa. Muuttuvat oppimisympäristöt tarjoavat uusia mahdollisuuksia kansainvä-
lisessä yhteistyössä.” (Sektoriohjelma koulutus ja tutkimus 2016)

Suomessa Aikuiskoulutusrahasto on ainoa toimija, joka myöntää tuloperusteista tukea ai-
kuiskoulutukseen. Esimerkkinä Kelan myöntämän opintotuen suuruus on vain n. 250€-320€
kuukaudessa riippuen perheen koosta ja hakijan iästä eikä näin ollen kompensoi millään ta-
valla taloudellisia menetyksiä opiskelun ajalta (Kela.fi). Koulutusrahasto myöntää aikuiskou-
lutustukea sikäli, mikäli päätoiminen työ- tai virkasuhde on kestänyt yhdessä tai useammassa
jaksossa vähintään vuoden ennen ensimmäisen tukikuukauden alkua. Lisäksi hakijan on pi-
tänyt olla Suomessa eläkevakuutettuna vähintään vuoden tukikauden alkamiseen mennessä
(Koulutusrahasto). Tämä sulkee osaltaan pois rajankävijät ja rajatyöntekijät, koska pääsään-
töisesti he työskentelevät ulkomaisella työnantajalla ja näin ollen eivät ole eläkevakuutet-
tuina Suomessa.

Norjalainen Lånekassen myöntää opintotukea pohjoismaissa opiskeleville henkilöille tietyin
ehdoin. Pääohjeena on, että henkilön täytyy olla Norjan kansalainen tai hänellä täytyy olla
norjalainen henkilötunnus sekä todistus siitä, että on työskennellyt vähintään 24 kk ennen
opintojen alkua Norjassa sekä maksanut verot Norjaan. Lisäksi opintojen pitää täyttää tietyt
ehdot, jotta tukea voidaan myöntää (Lånekassen). Ruotsissa opintotuista vastaa Ruotsalainen
CSN, Centrala studiestödsnämnden, joka toimii pitkälti samoin periaattein kuin norjalainen
Lånekassen. CSN edellyttää myös 24 kk työskentelyä tai perhesyitä Ruotsissa tai että henkilö
asuu ja työskentelee Ruotsissa. Myös pysyvä oleskelulupa (PUR tai PUT) oikeuttavat opin-
totukeen Ruotsissa (CSN). Yhteistä norjalaiselle Lånekassenille ja ruotsalaiselle CSN:lle on
se, että kumpikaan, kuten ei Suomen koulutusrahasto, mainitse rajatyöntekijöitä millään
lailla. Työskentelyehdot ja opintojen laatu määrittävät näin ollen oikeuden tukeen.

2.2.2 Verotus ja työvoiman vapaa liikkuvuus

Vuodesta 1983 alkaen on ollut niin Suomen ja Norjan kuin Suomen ja Ruotsin, kuin myös Norjan ja Ruotsin, välisen maarajan kummallakin puolella asuvia rajankävijöitä koskevia erityismääräyksiä, jotka juontavat juurensa Pohjoismaiden välillä solmitusta monenkeskisestä verosopimuksesta. Vuonna 1996 tehdyssä uudessa Pohjoismaiden välisessä verosopimuksessa (SopS 26/1997) joka on tullut voimaan 05/1997 ja jonka soveltamiskausi alkoi vuoden 1998 alusta, määrätään, että rajankävijän (Suomen rajakunnassa asuvan) saamaa palkkatuloa koskevia määräyksiä muutetaan siten, että palkkatuloa verotetaan vain Suomessa. Tämä riippumatta siitä, onko palkkatulo saatu julkisesta tai yksityisestä työstä Norjan tai Ruotsin rajakunnassa.

Rajankävijän verotusta (A223/200/2017) koskevan ohjeistuksen mukaan ulkomaisella työnantajalle ei ole velvollisuutta toimittaa Suomessa asuvalla rajankävijälle maksamastaan palkasta ennakonpidätystä Suomeen. Rajankävijän on itse huolehdittava veron maksamisesta hakemalla verohallinnolta palkkatuloaan varten ennakkoveroa (Vero). Rajatyöntekijän verotus määräytyy työskentelyvaltion mukaan, jolloin rajatyöntekijä maksaa lähdeveron mukaan verot työskentelyvaltioon. Ruotsissa työskentelevät maksavat näin ollen SINK-veron (25%) ruotsiin (Norden). Norjan valtio perii veron progressiivisen verotuksen mukaan eli veroprosentti riippuu henkilön ansioista (Skattestaaten).

Työntekijöiden vapaa liikkuvuus EU alueella on EU:n keskeisiä periaatteita. Tästä säädetään Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 45 artiklassa. EU:n kansalaisella on oikeus olla työnhakijana toisessa EU-maassa ja työskennellä ilman työlupaa. Lisäksi henkilöllä on lupa asua työskentely maassa niin työnhakijana kuin työntekijänä sekä jäädä maahan työsuhteen päättymisen jälkeen. Henkilöllä on oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti maan omien kansalaisten kanssa työnsaannin, työolojen ja muiden sosiaali- ja vero etuuk-sien suhteen (Europa).

2.2.3 Sosiaaliturva

Sosiaaliturvaa Pohjoismaissa säätelee sekä Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus että EU:n sosiaaliturvaa koskevat määräykset. Euroopan unionissa jäsenvaltioiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaa säätelevä EU:n sosiaaliturva-asetus 883/2004 tuli voimaan 1.5.2010. Tätä ennen oli voimassa asetus 1408/71. EU:n sosiaaliturva-asetuksen perusteella ratkaistaan, minkä maan sosiaaliturvan piiriin EU:n alueella liikkuva henkilö kuuluu. EU-säännökset syrjäyttävät niiden kanssa ristiriidassa olevat kansalliset lait. Asetus 883/2004 koskee EU-maita, ETA-maita (1.6.2012 alkaen) ja Sveitsiä (1.4.2012 alkaen).

EU:n sosiaaliturva-asetusta 883/2004 sovelletaan seuraaviin sosiaaliturvan aloihin: sairausetuudet, työkyvyttömyysetuudet, äitiysetuudet ja vastaavat isyysetuudet, vanhuusetuudet, perhe-eläke-etuudet, työtapaturma- ja ammattitautietuudet, kuolemantapauksen johdosta annettavat avustukset, työttömyysetuudet, varhaiseläke-etuudet sekä perhe-etuudet. (etk.fi)

EU:n sosiaaliturvalainsäädännön mukaisesti, rajatyöntekijä kuuluu työskentelyvaltionsa sosiaaliturvan piiriin. Norjassa työskentelevillä ja Suomessa asuvilla rajatyöntekijöillä sekä rajankävijöillä tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilö voisi rekisteröityä Suomen terveydenhuoltoon Norjan sosiaaliviranomaisilta pyydetyn lomakkeen S1 avulla. Tällöin henkilö maksaisi trygdeavgiften Norjaan, mutta saisi Suomen säännösten mukaisesti Suomen terveydenhoitopalvelut.

Kansaneläkelaitoksen ohjeistuksen mukaan rajatyöntekijä kuuluu työskentelymaan sosiaaliturvan ja sairausvakuutuksen piiriin. Näin ollen lähtökohta on, että henkilö saa sosiaaliturvaetuudet työskentelymaastaan. Rajankävijöiden tulee palauttaa Kela kortti takaisin kelaan, koska kela-kortti on Suomen sairausvakuutuskortti. Koska rajankävijä ei ole sairausvakuutettu Suomessa vaan työskentelymaassaan, ei hänellä ole oikeutta pitää kela-korttia. Kelan mukaan Suomen kansalaisuus, pysyvä asuminen Suomessa tai verojen maksaminen Suomeen eivät tarkoita sitä, että henkilöllä on oikeus kela-korttiin. (Kela). Näin ollen rajankävijä, joka siis maksaa verot suomeen, asuu Suomessa ja on mitä todennäköisemmin myös Suomen kansalainen, ei saa pitää halussaan Kelan myöntämää sairausvakuutuskorttia. Kui-

tenkin Kelan mukaan henkilö, joka asuu Suomessa mutta työskentelee rajatyöntekijänä toisessa EU-tai ETA-maassa tai Sveitsissä, on oikeutettu sairaanhoitokorvauksiin, esim. lääkekuluihin, siitakin huolimatta, että henkilö ei ole Suomessa sairastettu (Kela).

Suomessa lapsiperheille maksettavia etuuksia ovat mm. lapsilisät, jota maksetaan alle 17-vuotiaasta lapsesta sekä kotihoidon tuki. Kotihoidon tukea voi saada, jos perheessä on alle 3 vuotias lapsi. EU-lainsäädännön mukaan sosiaaliturvasta ja perhe-etuuksista vastaava maa määräytyy henkilön sosiaalisen tilanteen ja asuinpaikan mukaan, ei kansallisuuden mukaan. Kuitenkin jos perheenjäsenet eivät asu samassa maassa, jossa ovat vakuutettuina, perhe voi olla oikeutettu etuuksiin useammassa kuin yhdessä maassa. Näissä tapauksissa kunkin maan viranomaiset arvioivat tilanteen päättäessään mikä maa on ensisijaisesti vastuussa perhe-etuuksien maksamisesta. (Europa).

Jos EU/ETA maassa rajatyössä käyvä perheenjäsen on oikeutettu etuuksiin kahdessa maassa palkkatyön tai itsenäisen ammatinharjoittamisen perusteella, lasten asuinmaa maksaa etuudet, jos toinen vanhemmista on töissä kyseisessä maassa. Muussa tapauksessa maa, jossa on suuremmat etuudet maksavat etuuden. Kuitenkin niin, että ensisijaisesti perhe-etuuksien maksamisesta on vastuussa se maa, jossa perheen oikeus näihin etuihin perustuu työntekoon (Europa).

Jos henkilö on lomautettu tai osa-aikatyössä tulee hänen hakea työttömyyspäivärahaa työntekomaasta. Jos henkilö on kokonaan työtön maksaa asuinmaa silloin päivärahan ja sosiaalivakuutus siirtyy tällöin myös asuinvaltioon. Henkilön on ilmoitettava asuinmaan TE-toimistoon työttömäksi työnhakijaksi, jotta päivärahanmaksu lähtee käyntiin (Te-palvelut).

Vanhuuseläkeiät vaihtelevat maittain. Suomessa eläkeikä on sidottu syntymävuoteen, joka esimerkiksi vuosina 1962-64 syntyneillä on 65 vuotta ja vuoden 1965 jälkeen syntyneiden eläkeikä sidotaan elinajan ennusteeseen Norjassa varhennettuun vanhuuseläkkeeseen voi siirtyä aikaisintaan 62 vuotiaana ja Ruotsissa 61-vuotiaana (Vidlund, 2017). Henkilö voi tehdä töitä useassa eri maassa, mutta hänen on kuitenkin haettava eläkettä asuinmaassaan. Jos henkilö asuu esimerkiksi Suomessa, on hänen jätettävä vanhuuseläkehakemus joko Kelaan, työeläkelaitokseen tai Eläketurvakeskukseen. Henkilön ollessa vielä työelämässä on

työntekijä pääsääntöisesti vakuutettava työskentelyvaltiossa. Rajankävijöitä koskevat verosopimusmääräykset voivat kuitenkin estää palkkatulon verottamisen työskentelyvaltiossa (Edilex).

2.2.4 Yhteenveto

Kolmen pohjoismaan, tässä Norjan, Suomen ja Ruotsin, rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden arkea määrittävät monet eri lait, säännöt ja käytänteet, joista edellä vain muutamia esimerkkejä. Maiden erilaiset lait ja säännökset aiheuttavat päänvaivaa työntekijöille varsinkin silloin kun työntekijä asuu toisessa ja työskentelee toisessa valtiossa. Sosiaaliturvasopimusten ja EU:n sosiaaliturva-asetuksen tehtävänä on määritellä minkä valtion lainsäädäntöä noudatetaan silloin kun henkilö reissaa maiden välillä ja millaiset oikeudet heillä on sosiaaliturvaan. Näillä asetuksilla ja sopimuksilla pyritään turvaamaan se, että henkilön oikeus sosiaaliturvaan säilyy siirryttäessä maasta toiseen ja estää sellaisia tilanteita syntymästä, jolloin työntekijällä olisi kaksinkertainen sosiaaliturva tai kaksinkertaiset sosiaaliturvamaksut.

Pohjoismainen verosopimus määrittää puolestaan ne seikat millä tavoin henkilö välttyy kaksinkertaiselta verotukselta, vaikka hän olisi kahdessa maassa verovelvollinen. Rajankävijän verotusta määrittää Pohjoismaisen verosopimuksen rajankävijöitä koskevat määräykset. Tätä määräystä sovelletaan palkkatulon verotukseen silloin kun henkilö asuu Suomen ja Norjan tai Suomen ja Ruotsin maarajaan rajoittuvassa kunnassa. Tässä kuitenkin sekaannuksia aiheuttaa maiden eri käytänteet esimerkiksi siinä, mistä lähtien tai milloin henkilön katsotaan olevan rajankävijä eli milloin hän esimerkiksi on muuttanut rajakuntaan ja aloittanut työt rajankävijänä. Toinen keskustelua aiheuttava seikka on Norjassa työskenteleviltä perittävä trygdeavgift, jonka katsotaan kattavan Norjassa pakollisia eläke, sairaus ja sosiaalimaksuja. Tämä ei kuitenkaan ole Suomessa täysmääräisenä vähennettävä vero eikä sen katsota kuuluvan Pohjoismaiden verosopimuksissa määriteltyihin veroihin.

Täydennyskoulutukseen tai uudelleen koulutukseen hakeutuessa kannattaa ottaa selvää etukäteen omista oikeuksista koulutustukeen. Joissakin tapauksissa työnantajat saattavat myöntää stipendejä, ammattiyhdistyksillä on omat koulutustuksensa ja valtion omat koulutustuet ovat vaihtoehtoja, joiden tukien myöntämisperusteista on syytä olla perillä ennen kuin jää esimerkiksi opintovapaalle tai vastaavalle.

Pääsääntönä voitaneen todeta, että tilanteiden moninaisuudesta johtuen työntekijän tulisi ottaa selvää itsenäisesti hänelle kuuluvista sosiaali-, eläke ja koulutustuista ennen kuin henkilö on ajautunut varsinaiseen pulmatilanteeseen. Ohjeistusten muuttuessa ja niiden tulkinnan varaisuuden vuoksi henkilöiden oma aktiivisuus omien asioiden selvittelyssä on erittäin tärkeää, vaikka se saatetaan kokea epäoikeudenmukaiseksi ja työlääksi tehtäväksi. Kuitenkin asioiden selvittämisellä etukäteen pystyy välttämään ainakin joitakin ikäviä yllätyksiä esimerkiksi vaikka juuri verottajan kanssa.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Kokemus tutkimuksen lähtökohtana

Latomaa toteaa (2008,84-85), että kokemuksen tutkimus on tieteellisenä ja käytännön ammatillisena toimintana psykologista, rekonstruktivistista ja ymmärtävää tutkimusta eikä niinkään kvalitatiivista, tulkinnallista tai pehmeää. Se, miten kokemusta halutaan tutkia ja miten tutkimuksessa havaitut asiat halutaan esittää, määrittää pitkälti sen millaista metodologiaa tutkija haluaa käyttää. Metodologia määrittää tutkimuksen lähtökohtia ja tieteenalan tapaa tutkia ja ymmärtää maailmaa- ja juuri ymmärtämisestä on kyse kokemuksen tutkimuksessa. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, 158-160) tuovat esille sen tosiasian, että kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen sisältö on hyvin moninainen. Ihmisen halu ymmärtää kokemusta on lisääntynyt koko ajan, vaikka itse kokemuksen tutkimus sisältää edelleen paljon kysymyksiä ja pohdintoja siitä, mitä kokemus todellisuudessa on. Kiinnostuksen kohteena humanistisessa tutkimuksessa voi olla inhimillinen kokemus jostain asiasta, kuten taideteoksesta, tilasta tai sosiaalisesta tilanteesta. Tutkimus voidaan sitoa koskemaan tutkijan omaa kokemusta jostakin ilmiöstä tai tutkija voi tutkia muiden ihmisten kokemuksia (Koppa).

Husserlin (1924) mukaan eläminen ja niin sanottu elämismaailma muodostuvat erilaisista ilmiöistä. Tajunnallisena ihminen on suoraan tekemisissä elämismaailmansa ja sen monien ulottuvuuksien kanssa. Ihminen voi koska tahansa alkaa tarkastelemaan koko elämäänsä ja tässä piilee ihmisen erityislaatuisuus. Tähän kykyyn kuuluu oleellisesti mahdollisuus ottaa tarkasteluun ja pohdittavaksi oman mahdollisen toiminnan sekä ympäristön tapahtumien loputtomuus. Tämä johtaa siihen, että mitä enemmän ihminen elää äärettömässä ja tietoisesti pohtii tulevaa elämäänsä ja siihen liittyviä vaikuttamisen mahdollisuuksia, sitä helpommin kasvaa mahdollisten pettymysten todennäköisyys (Pulkkinen,2006,87-89). Giorgin (1985,8) mukaan fenomenologiaa voidaan kuvata ihmisen oppimisen kokemuksen kuvaamiseksi.

Perttulan (2008, 118) mukaan fenomenologia pitää tajunnallisen toiminnan ytimenä intentionaalisuutta. Ilman tätä ihminen ei olisi tajunnallinen olento ja ei pystyisi näin ollen kokemaan elämäyksiä. Fenomenologinen erityistiede pitää kokemusta suhteena, jossa kokemus sisältää

niin kohteen mihin toiminta suuntautuu kuin tajuavan subjektin ja hänen tajunnallisen toiminnan. Perttulan mukaan on luontevaa kutsua kokemusta erityiseksi suhteeksi, merkityssuhteeksi. Hän toteaa, että jokainen merkityssuhde on kehityksensä alkuvaiheessa psykologisesti tiedostamaton (Perttula,2008,118).

Kokemuksen tutkijan on tärkeää miettiä millaisista todellisuuksista elämäntilanteet voivat koostua. Perttula erottaa toisistaan aineellisen, ideaalisen, elämänmuodollisen ja kehollisen todellisuuden. Kaikista näistä voi tulla ihmisen elämäntilanteita sekä niiden aiheita. Kokemukseen vaikuttaa siis koko ympäröivä maailma, juuri se hetki missä me milloinkin elämme. Rauhala erottaa Perttulan (2008) mukaan kaksi tajunnallisuuden toimintatapaa; psyykkisen ja henkisen. Nämä kaksi luonnehtivat tajunnan kahta tapaa ymmärtää elämäntilannetta ja sen aiheita. Perustoiminta, jossa kokemus muodostuu, on näin ollen sama. (Perttula, 2008,116-119).

Tutkittaessa kokemusta tekee siitä todellisen se, että se on yhteisöllisesti koettu. Yhteisö kokee samaa aihepiiriä olevan asian, jota sävyttää yhteisön omat ennakkoluulot ja yhteys todelliseen maailmaan. Näin ollen heille muodostuu mahdollisuus jakaa omia henkilökohtaisia kokemuksia toisten kanssa ja löytää yhteistä kokemusta tukevia näkemyksiä. (Backman, 2018, 27). Todellisuus muovautuu merkitykselliseksi vasta kun se sisältyy johonkin elämäntilanteeseen. Tämä pääsee tapahtumaan silloin, kun ihminen itse asettuu suhteeseen todellisuuden kanssa. Toisin sanoen, ihminen ei voi ymmärtää sellaista kokemusta, joka ei kohtaa hänen oman elämäntilanteensa kanssa. (Perttula, 2015, 119).

Perttula (2011,116; 136-137) toteaa, että kokemuksen tutkimisen lähtökohta on silloin kun tajunnallinen toiminta valitsee kohteensa, ihminen kokee elämyksiä, jotka ovat ihmiselle todellisia, vaikka itse kokemuksen perimmäinen lähtökohta olisikin epäselvä. Kokemusta määriteltäessä on hyvä muistaa, että kokemus ei ole vain sana tai käsite vaan se on syvällisempää ymmärrystä vallitsevasta elämäntilanteesta. Giorgi (2009, 91-92) kuvaa kokemuksen olemusta Husserlia mukaillen sen hetkisen kokemuksen arvioimiseksi aikaisempien kokemusten pohjalta. Hänen mukaansa ihmisen on tärkeää tehdä näin, koska muutoin jokainen kokemus olisi uusi ja se saattaisi muodostua henkilölle kohtuuttoman rasittavaksi. Tämä on myös

kokemuksen tutkijalla usein haaste. Tutkijan on pyrittävä ”irtautumaan” aikaisemmista kokemuksista suhteessa tutkittavaan ilmiöön, ei unohtamaan niitä. Perttula (2008,123-124) jakaa kokemuslaadut neljään eri kokonaisuuteen kuvaten sitä, millaisia erilaisia kokemuslaaduja voi esimerkiksi olla olemassa. Hän kuitenkin painottaa sitä tosi asiaa, että hänen kuvailmansa jako tunteeseen, tietoon, intuition ja uskoon ei ole ainoa mahdollinen. Tässä työssä aineiston pohjalta minulle selvisi, että nämä kaikki voivat myös sekoittua keskenään ja käsitys tutkittavasta ilmiöstä saattaa muuttua merkittävästi.

Fenomenologisen lähestymistavan tärkeimpiä työvälineitä ovat kokemus, yhteisöllisyys ja merkitys. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisten kokemuksellista suhdetta maailmaan, jossa hän elää. Jotta tutkija voisi saavuttaa toisen kokemuksen ja hänen ilmaisunsa merkitykset mahdollisimman autenttisina, on tutkijan käytettävä tilannekohtaista harkintaa ja valittava käsillä olevaan tutkimukseen parhaiten soveltuvat toimintatavat. (Laine, 2015, 35). Reduktio, deskriptiivisyys, olemusten etsiminen sekä intentionaalisuus ovat termejä, jotka toistuvat puhuttaessa fenomenologisesta tutkimuksesta. Ilmiöön, jota kulloinkin tutkitaan, liittyy analyysivaiheessa voimakkaasti fenomenologinen reduktio. Reduktiolla tarkoitetaan Husserlin fenomenologiassa sulkeistamista, missä epäolennainen karsitaan pois. Oleellista on tutkijan asenteen muutos tutkittavaa ilmiötä kohtaan ja sensitiivisyys tutkimusta kohtaan. (Giorgi, 2009, 128-129). Deskriptio on ilmiön kuvausta sellaisena, kuin se välittömästi ilmenee. Fenomenologisessa tutkimuksessa kuvauksen ilmiöstä antaa haastateltava tiedonantaja. Deskriptiolla viitataan aineistonkeruuvaiheessa haastateltavan antaman kuvauksen mahdollisimman suureen vastaavuuteen hänen välittömän kokemuksensa kanssa.

3.2 Tutkimusasetelma

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdestätoista haastattelusta. Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kohderyhmää. Osa haastatteluista toteutettiin puhelimen välityksellä ja osa haastateltavan kotona. Kohderyhmä koostui kolmesta Suomen ja Ruotsin välillä työskentelevästä rajankävijästä ja kahdesta rajatyöntekijästä sekä neljästä Suomen ja Norjan välillä työskentelevästä rajankävijästä ja kahdesta rajatyöntekijästä. Nämä henkilöt valikoituvat sattumanvaraisesti tuttujen kautta. Varsinkin Ruotsin ja Suomen välillä työskenteleviä oli haastavaa löytää, koska omat kontaktini olivat Norjan rajan tuntumassa.

Giorgin mukaan (2009, 121-122) kvalitatiivinen tutkimus on voimakkaasti sidonnainen kielelliseen ilmaisuun, niin tutkijan kuin tutkittavan osalta. Hänen mukaansa tutkittavan ilmiön ymmärtäminen vaatii aineistosta esiin nousseiden ilmaisujen selkeyttämistä selkeämpään, tarkempaan muotoon. Aineisto voidaan kerätä joko pyytäen kohdejoukkoa kirjoittamaan kokemuksistaan tai haastatteleamalla. Molemmissa on omat hyvät puolensa, toinen saattaa olla parempi ilmaisemaan tutkittavaa ilmiötä kirjoittaen toinen taas kertoen. Itse päädyin fenomenologiseen haastatteluun, koska koin että suullisesti kertoen kokemuksen kuvailemisesta tulee värikkäämpää. Nauhoitin kaikki haastattelut. Haastattelun jälkeen litteroin aineiston ja kirjoitin sen sanatarkasti paperille. Aineistoa kertyi n.60 A 4 paperia.

Kyselyn ja haastattelun idea on sikäli yksinkertainen, että halutessamme tietää mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, sitä kannattaa häneltä kysyä. Kyselyä ja haastattelua ei kannata myöskään kovin jyrkästi erotella. Selkein ero lienee, että tavallisesti kyselyn täyttää tutkittava itse, kun taas haastattelussa luodaan henkilökohtainen kontakti tutkijan ja tutkittavan välille. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 75). Giorgi (2009,122-123) korostaa haastattelussa tutkijan puolelta selkää ilmaisua, jotta väärinymmärryksen mahdollisuus pienenee. Tutkijan kiinnostus tutkittavaa ilmiötä kohtaan on selvää ja tästä johtuen on toivottavaa, että kerätty aineisto on relevanttia tutkimuksen analyysin ja tulosten kannalta. Siksi on tärkeää miettiä myös tutkittavaa kohderyhmää, jotta saatu aineisto olisi mahdollisimman laadukasta, ja tutkittavilla olisi omakohtaista kokemusta aiheesta.

Kuten aiemmin on tullut ilmi, tutkimukseni kohderyhmä koostui niin Suomen ja Ruotsin kuin Suomen ja Norjan välillä työskentelevistä henkilöistä, jotka työskentelevät joko rajankävijänä tai rajatyöntekijänä. En ollut asettanut kohdejoukolle mitään vaatimuksia toimialan tai ammatin suhteen. Kuitenkin lopputulema oli se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat töissä sosiaali- ja terveysalalla. Lehtomaan (2008, 167-168) mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa haastateltaviksi valitaan ihmisiä, joilla on ymmärrystä ja omakohtaista kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Tätä taustaa vasten en nähnyt ongelmallisena sitä seikkaa, että haastateltavat edustivat samaa toimialaa, oleellista oli se, että kaikilla oli kokemuspohjaa rajankävijyydestä tai rajatyöskentelystä.

Olin laatinut suuntaa antavan haastattelurungon (Liite 1), jossa oli kaksi tausta kysymystä. Toinen kysymys selvitti työskentely maan ja toisessa kysymyksessä kysyin aikajännettä rajatyöskentelylle tai rajankävijyydelle. Koin, että laatimani haastattelurunko ei ollut kohderyhmää sitova, jolloin heillä oli mahdollisuus kertoa vapaasti omista kokemuksistaan. Tutkimuksen toteutumisen kannalta väljää haastattelurunkoa voidaan perustella erityisesti kahdesta syystä. Haastateltavat saivat kertoa varsin vapaasti omista kokemuksistaan ja näin tutkijana sain laajan kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelut olivat kestoltaan noin puolesta tunnista 45 minuuttiin, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, joka oli pituudeltaan 8 minuuttia. Haastattelut rytmittyivät kaikki hyvin yksilöllisesti ja ainoastaan yhden haastateltavan kanssa koin, että toisen tyyppinen haastattelumuoto olisi ollut parempi. Giorgin (2009,124-125) mukaan varsinkin kokemattomien haastattelijoiden ongelma on määritellä haastattelun pituus siinä pelossa, että tarvittavaa aineistoa ei saada kerättyä. Itse koin, että haastatteluni oli sopivan pituinen, tosin joillakin haastateltavilla olisi ollut hyvin paljon käytännön esimerkkejä, joita kaikkia ei voitu ottaa mukaan haastatteluun, koska muutoin haastattelu olisi venynyt hyvin pitkäksi. Näissä tilanteissa jouduin ohjaamaan haastattelun kulkua takaisin aihepiiriin.

Ennen varsinaisen haastattelun alkua, kerroin hieman tutkimuksestani ja niistä seikoista miksi olin päätenyt tutkittavaan aiheeseen. Kerroin myös, että minun tarkoitukseni ei ole johdatella haastattelua, vaan esittää tarkentavia kysymyksiä, jos koen, että jokin seikka jää epäselväksi tai tarvitsen lisäinformaatiota. Kysyin myös mahdollisuudesta palata asiaan uudestaan, jos aineiston litteroinnin kohdalla olen epävarma jostakin ilmaisusta tai kerronnasta. Haastateltavat kertoivat hyvin seikkaperäisesti ja monisanaisesti kokemuksistaan. Haastattelun edetessä pyrin hahmottamaan haastateltavan kokonaistilannetta, koska se auttoi ymmärtämään paremmin sitä hetkeä missä haastateltava elää. Fenomenologisen haastattelun idea on, että tutkija ei etukäteen voi tietää millaisia teemoja haastattelun aikana nousee esille. (Lehtomaa,2008, 170). Tästä syystä haastattelun teemojen tarkka rajaaminen on parempi jättää tekemättä. Jälkikäteen mietin kuitenkin narratiivisen ja fenomenologisen haastattelun eroja, koska osa haastateltavista kertoi kokemuksistaan eräänlaisen tarinan muodossa. Näistä tarinoista huokui läpi vahva kokemus tutkittavasta aiheesta ja niitä väritti erilaiset käytännön esimerkit, joista nousi esille erilaisia teemoja. Giorgin (1985) mukaan yksi haastavimmista seikoista fenomenologisessa tutkimuksessa on kommunikointi. Tämä

johtuu hänen näkemyksen mukaan siitä, että ihmisen kokemus on monikerroksinen kokonaisuus missä tutkijan on vaikea pitää omaa kokemusmaailmaansa erossa tutkittavasta ilmiöstä. Pyrkimys on, että tutkija pitää itsensä tutkittavan ilmiön ulkopuolella ymmärtääkseen tutkittavaa ilmiötä ”puhtaasti” ja ilman ennako olettamuksia. Tätä kutsutaan myös fenomenologiseksi reduktioksi, jossa ihmisen arkimaailmasta pyritään sulkeistamaan todellisen tason ilmiöt, arki ajattelu sekä sosiaalisen kulttuurin ennakoasenteet. Vasta sulkeistamisen jälkeen päästään tutkimaan niitä perimmäisiä lähtökohtia, merkityksiä ja intentionaalisuutta sosiaalisessa maailmassa. (Giorgi, 1985, 24-26; Ulvinen, 2012, 61-63).

3.3 Analyysi

Analyysimenetelmänä käytin Giorgin (2009) fenomenologista analyysia, joka pohjautuu Husserlin aiemmin esittämään fenomenologiseen analyysiin. Giorgin analyysi muodostuu viisi vaiheisesta analyysimenetelmästä, jossa tutkimusaineisto puretaan merkityssuhteisiin. Ensiksi kerätään kielellistä aineistoa, jonka jälkeen aineisto luetaan, tämän jälkeen aineisto jaetaan edellä mainittuihin merkitysyksiköihin. Näiden vaiheiden jälkeen aineisto luetaan uudelleen ja aineisto pyritään kääntämään tutkijan kielelle säilyttäen alkuperäisen ilmiön luonne. Tämän jälkeen analyysissa on olennaista, että tutkija havainnoi tutkittavien suhdetta ympäröivään maailmaan, ja sitä kuinka he siinä elävät. (Giorgi, 2009).

Giorgin mukaan kaikki kerätty aineisto on analysoitava (Giorgi, 2009, 124; 128-129). Tämä osa valitsemissani analyysimenetelmässä oli turhauttava. Osa haastateltavista kertoi hyvin laajasti kokemuksistaan mutta myös muista kokemuksista kuin vain tutkittavasta ilmiöstä. Tämä aiheutti pulmaa aineistoa litteroidessa, joka oli juurikin ennalta mainitusta syystä varsin työlästä. Lisäksi aineisto oli kieleltään varsin rikasta ja kuvailevaa sisältäen paljon pohdinnallista kerrontaa. Aineistoa litteroidessani painoin mieleeni joitakin toistuvia teemoja, pyrkien näin selkeyttämään itselleni tutkimuksen mahdollista runkoa. Ajattelin näin pääseväni hieman lähemmäksi haastateltavan sen hetkistä elämää ja tätä kautta ymmärtämään tutkittavan kokemuksen luonnetta. Olin nauhoittanut kaikki haastattelut ja tämä oli erittäin hyvä asia, koska pystyin litteroidessa kuuntelemaan ilmaisuja useaan kertaan.

Litteroinnin jälkeen luin aineiston läpi useaan otteeseen pyrkien saamaan siitä kokonaisku-
van. Tässä vaiheessa Giorgi (2009,128) peräänkuuluttaa fenomenologista reduktiota, eli
sulkeistamista. Koin tämän vaiheen varsin haasteelliseksi. Vaikka sulkeistamisella pyritään
sulkemaan epäolennaiset asiat ulkopuolelle, miten voin olla varma siitä mikä on epäolen-
naista. Vaikka olin ajatellut tutkittavan ilmiön olevan helposti hahmoteltavissa, se ei ollut
sitä enää haastattelujen jälkeen. Koin, että kaikilla kertomuksilla oli jokin henkilökohtainen
merkitys yksilön kokemusmaailmassa ja niillä oli yhteys tutkittavaan ilmiöön tavalla tai
toisella. Päädyin kuitenkin kirjaamaan toistuvia teemoja paperille hahmottaakseni ilmiön
kannalta olennaisen. Tarkoitus oli näin selkeyttää omaa ajattelua ja pyrkiä ennakkoluulo-
tomaan tilaan, mikä ei ollut aivan yksinkertaista. Giorgi (1985,10-11) painottaa, että tämä
ensimmäinen vaihe on analyysin pohja seuraaville analyysin tasoille.

Analyysin toisessa vaiheessa jaetaan aineisto merkitysyksiköihin. Giorgin (1985) mukaan
oleellista on pitää psykologinen ajatustapa mielessä, jotta aineistoista pystytään löytämään
juuri ne ilmaisut, jotka kuvaavat parhaiten tutkittavaa ilmiötä. Merkityksenannon voi muo-
dostaa sana, osa lauseesta, lause tai lauseiden muodostama kokonaisuus. Oleellista on, että
teemat tai sisältöalueet eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan merkityksenanto saattaa sijoit-
tua useampaan teemaan. (Latomaa, 2008, 52-53). Jaoin aineiston merkityssuhteisiin siten,
että käytin värikoodeja eritasoisia ilmaisuja etsiessäni. Päädyin tähän ratkaisuun, koska
ajattelin sen näin helpottavan omaa työtäni. Tutustuessani aineistoon olin havainnut erilai-
sia ilmaisuja, joista toiset kuvasivat suoraan kokemusta sanallisesti toiset taas konkreettisia
seikkoja, jotka olivat johtaneet yksilölliseen kokemukseen. Merkitsin aineistossa vihreällä
ne merkityssuhteet, jotka mielestäni kuvasivat suoraan kokemusta siten, kuinka ihminen
tilanteen koki ja punaisella ne, jotka olivat toimineet eräänlaisina siltoina yksilön kokemuk-
sen muodostumiselle. Esimerkiksi seuraavan ilmaisun merkitsin vihreällä: ” *Ruotsin puo-
lella ollaan paljon joustavampia kaikkien asioiden kanssa* ” kun taas ilmaisun ” *Koulutuk-
seen, lapsilisiin ja sairauskorvauksiin liittyvät asiat ovat niin sekavia, että kukaan ei tiedä
mitään* ”, merkitsin punaisella. Tätä kautta minulle hahmottui käsitys siitä, mitkä konkreet-
tiset asiat esimerkiksi lainsäädännöstä vaikuttivat välillisesti ihmisten kokemukseen. Sa-
massa virkkeessä saattoi olla molempia värejä. Tässä vaiheessa käsittelin aineistoa yhtenä
suurena kokonaisuutena, enkä lähtenyt sitä pilkkomaan osiin Suomen ja Ruotsin välillä
työskenteleviin tai Suomen ja Norjan välillä.

Analyysin kolmas vaihe on tulkintaprosessin kriittisin vaihe (Latomaa, 2008). Tässä analyysin kolmannessa vaiheessa eksplikoidaan, eli selvennetään, merkityksenantojen tai merkityssuhteiden merkityssisältöjä. Tässä vaiheessa pyritään välttämään teoreettisia, kokemukselle vieraita käsitteitä. Analyysin kolmannessa vaiheessa fenomenologisessa psykologiassa siirrytään fenomenaaliselta tasolta fenomenologiselle tasolle eli ilmiöiden tasolta olemuksen tasolle, kokemuksen tasolta kokemuksen rakenteen tasolle. Selvennettäessä merkityssisältöä tutkittavaan viitataan yksikön kolmannella persoonalla. Giorgin (2009, 130-145) mukaan analyysin ”sydän” on nimenomaan kolmas vaihe. Kolmannessa vaiheessa palataan jälleen aineiston alkuun, jossa pyritään löytämään aineistosta kokemuksen psykologista ydintä. Oleellista on löytää ne merkitykset, jotka kuvaavat kokemusta tarkasti, juuri tutkittavan ilmiön kannalta. Analyysin kolmas vaihe on aikaa vievä ja saattaa vaatia aineiston käsittelyä useita kertoja (Giorgi, 2009,132). Koska aineistoa oli suhteellisen paljon, käytin tähän vaiheeseen hyvin paljon aikaa. Takaraivossa oli jatkuvasti ajatus siitä, että en kykene luomaan merkityssuhteita ”oikein”. Vaikka tässä analyysin vaiheessa olisi oleellista eläytyä tutkittavan kokemukseen ei kuitenkaan ole tarkoitus lähteä tulkitsemaan kokemusta. Toisessa vaiheessa käyttämäni värikoodi helpottivat työskentelyä, koska minulla oli jo ajatus siitä, miten aineisto käyttäytyy.

Giorgin (1985,70-72) mukaan tässä vaiheessa analyysia voidaan käyttää erilaisia tyylejä pyrittäessä löytämään aineistosta oleelliset ilmiöön kuuluvat asiat kunnioittaen kuitenkin aineistoa siten, että mitään oleellista ja ilmiöön kuuluvaa ei saa jättää pois. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että merkityssuhteiden pelkistämisen jälkeen alkuperäisen aineiston tarina ei ole muuttunut. Tässä kolmannessa vaiheessa muodostin taulukon missä alkuperäinen ilmaisu näkyy taulukon vasemmalla puolella ja pelkistetty ilmaisu oikealla.

1. Suomi-Norja rajankävijä (analyysin kolmas vaihe)

Alkuperäinen ilmaisu	Selvennetty ilmaisu
<i>"Hankala saada erilaisia tietoja, kukaan ei tiedä niistä, jos vaikka Suomeen soittaa veroimistöön niin sielläkin saa ristiriitaista tietoa"</i>	Viranomaisilta saattaa saada väärää tai vaihtelevaa tietoa
<i>" Koulutukseen, lapsilisiin ja sairauskorvauksiin liittyvät asiat ovat niin sekavia, että kukaan ei tiedä mitään "</i>	Informaation saannin vaikeus, koskien koulutusta, lapsilisiä sekä sairauskorvauksia
<i>"Rajankävijänä minun pitäisi norjalaisia terveyspalveluita, mutta sitten Norjan puolella ei tiedetä, että meillä rajankävijöillä on oikeus niihin"</i>	Tiedon saanti on vaikeaa, saatu ohjeistus ei toimikaan sovitulla tavalla
<i>"Minulla ei ole oikeutta omalääkäriin Norjan puolella, vaikka minut on sinne ohjeistettu hoitamaan asioita oman asuinkunnan terveyskeskuksesta. Omassa kunnassa en kyllä tiedä kuka osaisi neuvoa käytännön asioissa"</i>	Ei oikeutta lakisääteisiin palveluihin. Syrjintä suhteessa muihin työntekijöihin. Asuin kunnasta vaikea saada apua.
<i>"Kyllä se eläkkeelle jääminen mietityttää, yhdenkin eläkkeelle jääneen alkuperäisiä tietoja ei löytynyt mistään."</i>	Tulevaisuus mietityttää, eläkkeisiin liittyvät asiat ovat epäselviä.
<i>" Verottajan kanssa on aina jotain ongelmaa, ensinnäkään ne ei edes tiedä mitä tarkoittaa rajankävijä"</i>	Terminologian epäselvyys virkamiestasolla
<i>" Ihan sillo alkuun rajankävijät maksoivat verot Norjaan, ja sitten tuli selkeä huononnus asioihin"</i>	Asiat ovat muuttuneet huonompaan suuntaan verotuksen suhteen.
<i>"Joka vuosi pitää lähettää paljon papreja todistuksena siitä, että on rajatyöntekijä. Esim. todistus siitä, että asuu Suomessa ja että verotusmaa on Suomi, kopio passista, hakemus grensegjenger statuksesta (rajankävijä status), työnantajan todistus, että työsuhde on voimassa jne."</i>	Yhteydenpito viranomaisiin työlästä ja aikaavievää

2. Suomi-Norja rajatyöntekijä

Alkuperäinen ilmaisu	Selvennetty ilmaisu
<i>"Mä en tiedä oikeastaan oonko mä rajatyöntekijä vai rajankävijä." (haastattelija selventää asian) "Siinä tapauksessa mä oon rajatyöntekijä"</i>	Terminologian epäselvyys
<i>"Norjassa on paremmat edut, esimerkiksi joka kolmas viikonloppu töitä, palkat, työmenteliteetti."</i>	Taloudelliset edut, vapaa-ajan merkitys.
<i>"Verotus on selkeää, koskaan ei ole ollut mitään ongelmia."</i>	Verotus ohjeistus on selkeä.
<i>"Hieman työlästä on pitää yllä reissupäiväkirjaa, mihin kirjataan Suomessa oleskelupäivät, kun verottaja sellaisen saattaa haluta."</i>	Vastuu omista asioista mm. verottajan suuntaan.
<i>"Mulle kuuluu Norjan sosiaali- ja terveyspalvelut. Mutta sitten voin käyttää Suomen palveluita myös. Niin kyllä sitten on epäselvää, että kuka maksaa ja mitä maksaa."</i>	Epäselvyys sairaanhoitokorvausten maksuista
<i>"Jos joutuisin työttömäksi niin sitten se olisi Norja, joka minulle sen työttömyyspäivärahan maksaa."</i>	Työttömyysturva
<i>"Se mitä oon kuullut eläkkeistä, niin niissä ei kyllä ole ollut mitään ongelmaa. Kelan joku kansainvälinen osasto on hoitanut kaikki eläkeasiat."</i>	Rajatyöntekijän eläkeasiat ovat selkeät.
<i>"Kyllä mä välillä haikailen Suomeen töihin, mutta kyllä se palkkaus on niin huono, että nopeasti haikailu loppuu."</i>	Ristiriitainen olo siitä, että haluaisi olla toisaalta töissä kotimaassa mutta sitten edut ja palkkaus määrittävät kuitenkin sen, että haluaa olla rajatyöntekijä.
<i>"Kyllä se on tosi rankkaa vieraalla kielellä asioiden hoitaminen. Varsinkin viranomaisten kanssa."</i>	Kielitaidon merkitys

3. Suomi-Ruotsi rajankävijä

Alkuperäinen ilmaisu	Selvennetty ilmaisu
<i>”On tosi hankala uskoa, että parempaa olisi tiedossa.”</i>	Epäusko tulevaisuutta kohtaan
<i>”Ruotsissa työtahti on rennompi.”</i>	Työhyvinvointi
<i>”Lasten koulunkäynnin vuoksi haluamme asua Suomessa.</i>	Perheen tilanne
<i>”Eläkekuviot eivät kyllä ole yhtään selvät, laki tuntuu muuttuvan miltei joka vuosi.”</i>	Eläkeasioiden epäselvyys
<i>”...sitten joku toope ei ole osannutkaan ruotsia ja oli tehnyt veropaperit väärin. Se on se kun verotusta hoidetaan pitkin poikin suomea ja rajankävijän verotus on jossain Imatralla suuri mysteeri...”</i>	Turhautuminen verotukseen
<i>”Olen vakuutettuna Ruotsissa kun siellä työskentelen, mutta voin käydä lääkärissä myös Suomessa, koskaan ei ole ollut mitään ongelmia sen suhteen.”</i>	Lääkäripalvelut sujuvat ongelmitta
<i>”Vaikka ikäni olen täällä asunut eikä raja ole mikään näkyvä juttu ja välillä tuntuu, että sitä ei ole olemassakaan. Mutta odota vaan kun lähdet töihin rajan toiselle puolelle, niin johan se raja siinä on oikein konkreettisesti.</i>	Rajaesteiden todellisuus
<i>”Työnrasitus on ihan toista luokkaa kuin Suomessa.”</i>	Työssä jaksaminen

4. Suomi-Ruotsi rajatyöntekijä

Alkuperäinen ilmaisu

Selvennetty ilmaisu

<i>”Siellä Ruotsissa lait ja asetukset on sellaisia, että jos työnantaja haluaa jonkin asian läpi, niin kyllähän se sen läpi saa”</i>	Työntekijän asema on heikko suhteessa samassa maassa asuviin.
<i>”Silloin ens alkuu kun menin Ruotsiin töihin, niin siellä Torniossa oli yksi ja sama henkilö hoitamassa niitä asioita, asiat sujui. Nyt tuntuu, että kukaan ei tiä mistään mitään.”</i>	Epävarmuus tiedon saannista ja sen oikeellisuudesta.
<i>”Ruotsin työnantaja perii 20% veroa ja sen jälkeen minun ei tarvitse kuin täyttää veroilmoitus.”</i>	Verotus selkeä
<i>”Kahden EU maan välillä (Suomi - Ruotsi) tiedonkulku on olematonta.”</i>	Asioiden hoitaminen vaikeaa, koska tieto ei kulje EU:n sisällä
<i>”Enemmän tietoa pitäisi olla tarjolla, jotta ei jokaisen yksittäisen henkilön tarvitsisi samojen asioiden kanssa taistella.”</i>	Keskitetyn informaatiokeskuksen tarve
<i>”Kyllä se byrokratia on joskus vaikeaa. Jos esimerkiksi on sukunimi vaihtunut niin sitä ei saa millään vaihdettua Ruotsissa mitenkään helposti.”</i>	Byrokratian kankeus, aikaa vievää
<i>” Paljon on sekaannuksia, kun ei tiedä mihin lääkäripalveluihin kuuluu, kun rajatyöntekijänä on vakuutettu työskentelymaassa mutta sitten asuukin Suomen puolella, niin se, jos mikä välillä kummastuttaa.”</i>	Terveyspalveluiden käytön sekavuus.

Analyysin neljännessä vaiheessa liitetään kutakin tutkittavaa koskevien yksilökohtaisten merkitysverkostojen selvennetyt merkityssisällöt toistensa yhteyteen. Löydettyjä merkityssuhteita ryhmitellään laajimmiksi kokonaisuuksiksi, joiden on tarkoitus selittää ja kuvata erilaisia käsityksiä. Tässä vaiheessa etsin aineistosta kokemuksen perusteella toistuvia ja tutkimuksen kannalta relevantteja merkityssisältöjä sekä useasti toistuvia ilmaisuja. Yhdistin myös sekä Ruotsissa että Norjassa työskentelevät rajankävijät samaan kaavioon samoin kuin rajatyöntekijät omaansa. Päädyin tähän ratkaisuun, koska vaikutti siltä, että työskentely maalla ei ollut niinkään merkitystä kokemuksen laadun osalta vaan enemmänkin työntekijän roolilla oli merkitystä (rajankävijä tai rajatyöntekijä). Näihin kaavioihin liitin vielä niitä ilmaisuja, jotka olin aikaisemmin merkinnyt vihreällä eli suoraan yksilön kokemuksen mukaan.

5. Yhteenveto rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden kokemuksista

Verotus	<i>Vaikea saada oikeaa tietoa, taloudellisia menetyksiä väärin perittyjen verojen vuoksi</i>
Koulutus	<i>Koulutustuen epätasa-arvo</i>
Sosiaalietuus	<i>Syrjivää ja epäselvää</i>
Eläkejärjestelmä	<i>Epävarmuus kertyneistä eläkkeistä</i>
Työmentaliteetti ja palkkaus	<i>Kannustavaa</i>

Verotus	<i>Selkeää</i>
Asioiden hoitaminen	<i>Haastavaa ja vaikeaa</i>
Eläkejärjestelmä	<i>Ongelmatonta</i>
Sosiaali- ja terveyspalvelut	<i>Epäselvää minkä maan sosiaaliturvan piiriin kuuluu</i>
Työhyvinvointi	<i>Vapaa-ajan merkitys, palkkaus parempi</i>

Analyysin viidennessä vaiheessa on tarkoitus rakentaa yleinen merkitysverkosto. Yleinen merkitysverkosto rakentuu niistä merkityksistä, jotka ovat oleellisia ilmiön ymmärtämiseksi (Lehtomaa, 2008, 185; Giorgi, 1985, 74-75). Tutkimuksessani nousi kahden tasoisia merkityksiä eli niitä, jotka olivat puhtaasti peräisin ilmiötä määrittelevästä lainsäädännöstä tai ohjeistuksesta sekä niitä, jotka olivat peräisin tutkittavien omasta kokemusmaailmasta, jälkimmäinen ei siis seurannut mitään vahvistettua tietoa tutkittavasta asiasta vaan juuri yksilön kokemusta siitä. Perttulan (2000) mukaan fenomenologian tavoite on nähdä ilmiöt juuri niin kuin ne ovat. Toisen kokemuksen tavoittaminen poikkeaa ihmisen arkisesta suhteesta maailmaan.

Tässä analyysin viidennessä vaiheessa on tarkoitus kuvata mahdollisimman tarkasti tutkittavaa ilmiötä, ei ainoastaan yksilön kokemana vaan laajemmassa mittakaavassa. Perttulan (2000) mukaan yleinen tieto on enemmänkin tutkijan itsensä rakentamaa kuin yksilökohmainen tieto. Oleellista on säilyttää yleistä merkitysrakennetta muodostettaessa myös yksilöiden oma ääni, jotta tutkija ei vieraannu tutkittavasta ilmiöstä liian kauaksi. Osa esille tulleista kokemuksista tuntui kovin ristiriitaisilta ja selkeän kokonaisuuden luominen yleiseksi merkitysverkostoksi oli haastavaa. Tutkimuksessa pitäisi pystyä pitämään mukana kaikki oleellinen tieto ja käsittelemään sitä psykologisesta näkökulmasta (Giorgi, 1985, 81-82).

Yleisessä merkitysverkostossa (luvut 4.1 ja 4.2) esitän ne tutkimustulokset, jotka ilmentävät kaikkien haastateltavien kokemusta yhdenvertaisuudesta. Tämän lisäksi olen koonnut tulosluvun loppuun (luku 4.3) tulkitsevan yhteenvetoluvun, jossa vertaan keskeisiä yhdenvertaisuutta ilmentäviä kokemuksia rajankäynnin ja rajatyöntekemisen yhdenvertaisuuden normatiivisiin lähtökohtiin.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Rajankävijöiden yhdenvertaisuutta ilmentävät kokemukset

Rajankävijät kokevat olevansa eriarvoisessa asemassa verrattuna muihin Suomessa asuviin työikäisiin. Tähän vaikuttaa heihin sovellettavat erilaiset lait ja säännöt. Erityisesti verotus ja sosiaaliturvaan liittyvät seikat koetaan syrjiviksi. Rajankävijät kokevat, että heidän ongelmiaan ei kuunnella tai niitä ei oteta todesta. He joutuvat käyttämään varsin paljon aikaa erilaisten papereiden täyttämiseen ja yhteydenpitoon eri viranomaisten kanssa.

Verotukseen liittyvät seikat ovat usein vaikea selkoisia ja siihen liittyvä termistö on vierasta. Rajankävijöihin sovelletaan rajankävijäsäännöstä mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että työntekijä maksaa ansiotuloveron ennakkoverona Suomeen ja lisäksi esimerkiksi Norjan viranomaisen perii ns. trygdeavgiftia työntekijän palkasta kuukausittain. Tämä verotus menetelmä koetaan yleisesti hankalaksi, koska erityisesti vuorotyössä ansioiden arvioiminen on vaikeaa. Jatkuva yhteydenpito verottajaan koetaan vaikeaksi ja kokemus siitä, että verottajan puolella ei tunneta rajankävijäsääädöstä kuormittaa rajankävijöitä. Vaikeaselkoinen verotuksen vuoksi taloudelliset tappiot saattavat olla merkittäviä, johtuen siitä, että henkilölle itselleen kuuluvia vähennyksiä ei ole osattu oikein merkitä verotukseen tai niitä ei ole osattu vaatia.

Rajankävijät kokevat, että oikean informaation saaminen on epävarmaa, koska useissa virastoissa on siirrytty keskitettyyn puhelinpalveluun, jolloin tiedon saaminen saattaa viedä kauan, ennen kuin asioista vastaavan / tietävän henkilön löytää. Puutteellinen kielitaito koetaan haasteeksi varsinkin silloin kun asioidaan työskentelyvaltion viranomaisten kanssa. Väärinymmärryksen riskit kasvavat, koska rajankävijöitä koskevaa lainsäädäntöä tunnetaan huonosti esimerkiksi valtionvirastoissa ja tulkinnan varaisuuteen jää liikaa mahdollisuuksia.

Rajankävijöiden näkemyksen mukaan heitä kohdellaan miltei toisen luokan kansalaisina, milteipä rikollisina. Vaikka he tuovat rajakunnille verovaroja ei esimerkiksi ole itsestään selvää, että rajankävijä saa omalääkäripalveluita omasta kunnastaan, koska on vakuutettuna työskentelymaassaan eikä asuinmaassaan. Toisaalta rajankävijät kokevat olevansa hyvässä asemassa palveluiden suhteen, jos asiat sujuvat jouhevasti. He kokevat, että heillä on mahdollisuus valita itselleen sopivin palvelu.

Sosiaalietuudet ja niiden myöntämisperusteet ovat rajankävijöille epäselviä. Lapsilisien, kotihoidontuen ja isyysrahan myöntämisperusteet ovat vaikeasti ymmärrettävissä. Virheellistä tietoa on saatu mm Kelasta ja oikaisupyyntöjen käsittely kestää erittäin pitkään. Joissakin tilanteissa lapsilisäpäätöstä on jouduttu esim. Ruotsista odottamaan yli vuoden. Epäselvissä tilanteissa on vaikea löytää henkilöä, joka osaisi auttaa. Rajankävijät kokevat, että he ovat yksin taistelemassa byrokratiaa vastaan.

Eläkejärjestelmän epäselvyys mietityttää ja erityisesti useasti vaihtuvat ohjeistukset. Pelko siitä, että maksetut eläkemaksut häviävät taivaan tuuliin, on todellinen. Rajankävijät kokevat, että heidän oikeusturvansa on uhattuna, koska kukaan ei tunnu ottavan vastuuta heidän asioistaan. Myös ammatilliseen koulutukseen liittyvät tuet ovat epätasa-arvoisia. Rajankävijöillä ei ole oikeutta aikuiskoulutustukeen, koska he eivät työskentele Suomen sosiaaliturvan piirissä. Näin ollen he kokevat olevansa väliinputoajia ammatillisen lisäkoulutuksen tai uudelleen koulutuksen kohdalla, koska eivät saa mitään taloudellista tukea opintoihinsa, joka kompensoisi ansionmenetyksiä.

Itse työtä ei koeta niin raskaaksi kuin Suomessa. Rajankävijöiden näkemyksen mukaan heille on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhönsä niin palkkauksen kuin työpaikkaetujen suhteen. Lisäksi koetaan, että perheen asuinpaikalla, suomalaisella koulujärjestelmällä ja terveydenhoitopalveluilla on kuitenkin suuri merkitys mietittäessä varsinaisen asuinmaan paikkaa.

Rajakuntien rooli rajankävijöiden asioiden eteenpäin viemisessä on rajankävijöiden näkemyksen mukaan varsin pieni. He ovat sitä mieltä, että heidän asioistaan ei olla aidosti kiinnostuneita kuntatasolla vaan kunnille on tärkeää pitää kunnissaan asukkaita, jotta saavat

valtionosuuksia ja tämän jälkeen jokainen saa olla omillaan. Rajakunnista on vaikea löytää asiantuntijoita rajankävijöitä koskevissa ongelmatilanteissa ja heitä kehoitetaan ottamaan yhteyttä valtakunnallisiin neuvontapalveluihin. Myöskään rajakuntien työnantajilla ei koeta olevan yhteistä intressiä rajankävijöitä koskevien asioiden hoitoon.

4.2 Rajatyöntekijöiden yhdenvertaisuutta ilmentävät kokemukset

Rajatyöntekijät kokevat yhteydenpidon verottajan suuntaan haasteellisena. Rajatyöntekijän on pidettävä kirjaa niistä päivistä kuin he ovat töissä muussa kuin omassa asuinmaassaan. Tämä aiheuttaa lisätyötä mutta muilta osin verotus koetaan selkeäksi, koska työskentelymaa on pääasiallinen ansiotulon verotusmaa. Kuitenkin erityistilanteissa rajatyöntekijät kaipaavat enemmän tietoa ja yhdenmukaisista neuvontaa heitä koskevissa ohjeistuksissa. Esimerkiksi työttömyyden, pitkän sairasloman tai uudelleen koulutuksen kohdalla kääntyy päävastuu rajatyöntekijälle itselleen pitää huolta, että saa asianmukaiset korvaukset mihin on oikeutettu. Näissä tilanteissa rajatyöntekijät kokevat olevansa altavastaajina koska työskentelymaan lainsäädäntö, virkakieli ja ohjeistukset saattavat olla hyvin vaikeita ymmärtää. Lisäksi kahden maan välinen byrokratia on havaittu usein varsin hitaaksi ja tiedonsiirron olemattomaksi. Rajatyöntekijät kokevat, että asuin tai työskentelykunnista ei löydy osaavaa henkilökuntaa neuvomaan heitä esimerkiksi verotukseen liittyvissä asioissa. Kokemus siitä, että tietoa etsiessä joutuu usean ihmisen pompoteltavaksi, on todellinen ja tiedon löytäminen varsin aikaa vievää.

Osalle rajatyöntekijöistä on epäselvää minkä maan sosiaaliturvan piirin he kuuluvat. Eriyisesti ongelmatilanteissa ohjeistusten saaminen on vaikeaa, koska kukaan ei oikein tiedä miten esimerkiksi työtapaturman jatkohoito etenee ja kuka korvaa jatko kuntoutuksen. Yleinen kokemus on, että henkilö itse joutuu tekemään valtavasti töitä selvittäessään hänelle kuuluvia oikeuksia. Sairaspäivärahamaksut ja matkakorvauksien epäselvyys kuormittavat varsinkin silloin kun voimat ovat vähissä ja apua ei tunnu olevan saatavilla mistään. Viranomaisilta saatu tieto ei välttämättä ole paikkansa pitävää ja tästä syystä joudutaan tekemään useitakin oikaisupyyntöjä, jotta oikeus toteutuisi.

Rajatyöntekijät kokevat, että työmentaliteetti ja palkkaus ovat sellaisia seikkoja, joiden vuoksi haluaa jatkaa rajatyöntekijänä. Työntekijän arvostus Ruotsissa ja Norjassa on parempi ja mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhönsä ovat merkittävästi paremmat. Heidän on helpompi vaikuttaa omiin työvuoroihin ja usein työnantajat joustavat työvuorosuunnittelussa. Rajatyöntekijät kokevat, että työ ja koti pysyvät selkeästi erillään, koska usein työpaikalle matkustetaan muutamaksi päiväksi ja kotiin palatessa työpaikan asiat jäävät satojen kilometrien päähän. Rajatyöntekijät tuntevat olevansa etuoikeutettuja palveluiden saannin suhteen. Tämä johtuu siitä, että vaikka he maksavat verot työskentelyvaltion, on heillä oikeus käyttää julkisia palveluita asuinmaassaan.

4.3 Rajankäynnin ja rajatyöntekemisen kokemuksellista ja normatiivista vertailua

Tässä luvussa tarkastelen kahta muodostamaani yleistä merkitysverkostoa, rajankävijät ja rajatyöntekijät peilaten niitä tutkimukseni toiseen aineistoon lainsäädäntöön, poliittisiin lauselmiin sekä rajankävijöitä koskevaan normistoon. Lisäksi hyödynnän yksilökohtaista merkitysverkostoa, koska lainsäädännön ja ohjeistusten moninaisuus tuo omat haasteensa rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden kokemusten ymmärtämisessä. Pyrkimys on näin selkiyttää kahden aineiston merkitystä kokonaiskuvassa ja luoda raamit rajatyölle ilmiönä, osana suomalaista yhteiskuntaa. Yksilöiden kokemuksista muodostuu kokonaiskuva ja tästä syystä nämä yksilökohtaiset kokemukset tarvitsevat myös tarkempaa tarkastelua.

Rajankävijät kokevat usein, että heitä kohdellaan epätasa-arvoisesti verrattuna henkilöihin, jotka työskentelevät ja asuvat Suomessa. Yksi tällainen epätasa-arvoa aiheuttava seikka on aikuiskoulutustuki. Suomessa Koulutusrahasto on Kelan lisäksi ainoa toimija, joka myöntää tukea aikuiskoulutukseen. Kelan myöntämä tuki ei ole tulosisonnainen ja siksi ei kompensoi mahdollisia tulon menetyksiä opintovapaan tai opiskeluihin anotun virkavapaan vuoksi. Kuten aiemmin on todettu Koulutusrahasto myöntää aikuiskoulutustukea ainoastaan siinä tapauksessa, että päätoiminen työ- tai virkasuhde samaan työnantajaan on tukikauden alkamiseen mennessä kestänyt yhdessä tai useammassa jaksossa vähintään vuoden ja että henkilön pitää olla ollut Suomessa eläkevakuutettu vähintään vuoden tukikauden alkamiseen mennessä (Koulutusrahasto). Rajankävijä, joka siis asuu Suomessa mutta tekee töitä norjalaisella työnantajalla Norjassa, ei saa mistään tukea opintoihinsa. Tämä seikka on tiedostettu myös

Koulutusrahastossa mutta asiaan ei heidän mukaansa olla tekemässä muutoksia ainakaan toistaiseksi.

” Tilanne on vaikea siksi, että koska asun Suomessa mutta olen töissä Norjassa mutta haluaisin jatkokouluttaa itseäni en saa mistään opiskeluihini taloudellista tukea. Vaikka Suomessa olisin oikeutettu aikuiskoulutustukeen niin nyt en ole. Taloudelliset tappiot on merkittävät. Ristiriitainen tunne on se, että toisaalla kehoitetaan huolehtimaan ammattitaidon ylläpitämisestä mutta sitten sitä ei mitenkään kuitenkaan tueta.” (rajankävijä)

Yksilön näkökulmasta tämä on epäoikeudenmukaista. Samalla tiellä asuvat kaksi henkilöä ovat eriarvoisessa asemassa johtuen heidän työskentelymaastaan. Kuitenkin nämä henkilöt maksavat ansio veronsa Suomeen. Kokemus siitä, että tulee väärin kohdelluksi, on todellinen, koska näin on myös aikuiskoulutusrahaston sääntöjen mukaan. Henkilön kertoessa tarinaansa ei voinut välttyä tuntemasta sitä hämmästyystä ja epäuskoa tilannetta kohtaan. Henkilön halu kouluttautua ja kehittyä omalla alallaan tulee taloudellisesti ja aikataulullisesti varsin rankaksi. Useissa opiskelupaikoissa vaaditaan harjoittelu jaksoja, jotka pääosin ovat palkattomia. Näin ollen henkilö, joka tekee töitä Norjassa ja opiskelee omaehtoisesti Suomessa, saattaa menettää ansioina hyvinkin merkittäviä summia joutuessaan olemaan palkattomalla vapaalla omasta päätyöstään. Tilannetta voi yrittää tasoittaa erilaisilla stipendeillä ym. sikäli, mikäli niihin on oikeus. Nämä ovat kuitenkin usein sidottuja joko työpaikan omaan kannustinjärjestelmään tai vastaavasti ammattiliittojen alaisia.

”Mistään ei oikein saa mitään tietoa. Ensin sanotaan, että voin hakea tukea työskentelymaasta, mutta sitten siellä todetaankin, että koulutus ei vastaa niitä kriteereitä, joiden perusteella tukea voi hakea. Sitten Suomessa ei saa tukea mistään, kun ei ole suomen eläketurvanpiirissä. Ja kukaan ei oikeastaan tiedä mistään mitään.” (rajankävijä)

Haastateltavan kertomuksesta huokuu läpi vahva kokemus siitä, että kukaan ei halua ottaa vastuuta vallitsevasta tilanteesta. Toisaalla kannustetaan opiskeluun ja itsensä kehittämiseen ja sitten matto vetäistään jalkojen alta pois. Lehtomaan (2015, 164) mukaan ihmiset ymmärtävät elettyä elämää se mukaan, kuinka olemme sen itse kokeneet ja omalla koh-

dallamme ymmärtäneet. Tieteellisessä tutkimuksessa tämä ihmiselle luontainen kokemustapamme on haitaksi ja saattaa estää varsinaisen tutkimuskohteen ymmärtämistä. Tutkittavaan ilmiöön pitäisi suhtautua ihmetellen ja avoimin mielin, ilman ennakkokäsitystä. En ollut ennen haastattelua kuullut koulutukseen liittyvistä pulmista ja hämmästyin tilanteen vaikeutta. Ennen kaikkea se, että asialle ei aiota tehdä toistaiseksi mitään, tuntui kohtuuttomalta.

Myös kansanedustajat ovat havahtuneet koulutusta koskevaan problematiikkaan. Kansanedustaja Lohi (KK1104/2013vp) on esittänyt kirjallisen kysymyksen eduskunnalle aiheena rajatyöntekijöiden oikeus aikuiskoulutustukeen. Tässä kysymyksessä hän nostaa esille jo aiemmin esille tulleen pulman, eli ” Omaehtoisesti opiskelevia rajatyöntekijöitä ei ole määrällisesti paljon, mutta asia on periaatteellisesti tärkeä. Kaikilla suomalaisilla on oltava tasavertainen mahdollisuus osaamisen kehittämiseen huolimatta siitä, missä maassa käy töissä.” Tähän kysymykseen Ministeri Risikko on vastannut seuraavaa: ” Aikuiskoulutustuen tarkoituksena on tukea Suomessa asuvien palkansaajien ja yrittäjien ammattitaidon kehittämistä ja ylläpitämistä myöntämällä eläkevakuutettuun ansiotyöhön perustuvaa tukea koulutuksen ajalle...Kysymys rajatyöntekijöiden oikeudesta aikuiskoulutustukeen liittyy työntekijöiden vapaan liikkuvuuden periaatteen toteutumiseen ja erityisesti pohjoismaiseen rajaestekeskusteluun.” (13.12.2013, Risikko)

Vuonna 2016 poistetuissa rajaesteissä (kvarken) yhtenä on juuri aikuiskoulutustukeen tehty muutos. Tämä muutos ei kuitenkaan poista rajankävijöiden kohdalla sitä problematiikkaa, että he kuuluvat työskentelymaan sosiaaliturvan piiriin, eivät Suomen, ja näin ollen he eivät ole oikeutettuja aikuiskoulutustukeen, koska yhtenä aikuiskoulutustuen saamisen kriteerinä on juurikin Suomen sosiaaliturvaan kuuluminen.

Toinen seikka, mikä nousi esille niin rajankävijöiden kuin rajatyöntekijöiden kertomuksissa esille oli verotukseen liittyvät seikat. Näiden kahden välillä kokemukseen liittyi se ero, että rajankävijät kokivat, että tasavertaisuus ei toteudu suhteessa esimerkiksi kollegaansa, joka työskentelee rajatyöntekijän statuksella, eli maksaa tuloverot suoraan työskentelymaahan ja rajankävijät kokivat taas ansioverotuksen selkeäksi. Yhdistävänä tekijänä kuitenkin niin rajankävijöillä kuin rajatyöntekijöillä oli kokemus siitä, että oikean informaation saaminen

on vaikeaa ja esimerkiksi epäluottamus virkamiehiä kohtaan on vahva johtuen epäselvistä ohjeistuksista verottajan puolelta.

” Verotuksen takia ei kyllä mikään tasavertaisuus toteudu. Ne kyllä aina yrittää tupla verottaa, vaikka mulla on aina lähes samanlainen lappu niin sekaannuksia on. Ja sitten tulee, että pitää maksaa mätkyjä.” (rajankävijä)

Koivisto (2012,121) toteaa, että kokemukset ilmenevät merkityksinä ja luovat erilaisia merkitysrakenteita kunkin omaan subjektiiviseen elämismaailmaan. Perttulan (2008, 119-120) mukaan elämäntilanne on juuri se, mikä merkityksellistyy ja ymmärtämisen pohjana on tajuunallinen toiminta. Verottajan toiminta vaikuttaa suoraan yksilöiden elämään. Kaikki joutuvat maksamaan veroja ja oletus on se, että kaikki saavat tasa-arvoisen kohtelun verottajan toimesta. Kuitenkin haastatteluiden kautta ymmärrys siitä, että näin ei ole, vahvistui.

” Kyllä se tuntuu siltä, että Kelan ja verottajan taholta on kohdeltu kuin rikollista.”(rajankävijä)

Elettäessä Suomessa missä vallitsee niin sanottu tasa-arvo, tuntuu varsin huolestuttavalta, että virkamies tasolla joutuu kohtaamaan niin paljon epävarmuutta ja muuttuvia ohjeistuksia. Lisäksi vaarana on, että noudattaessaan virkamiehen antamia virheellisiä ohjeistuksia, joutuu itse maksumieheksi, koska ei välttämättä ole saatavilla kirjallista todistetta siitä, että ohjeistus on ollut virheellinen. Lisäksi keskusteluissa, joissa molemmilla osapuolilla on epäselviä seikkoja niin hoidettavan asian kuin terminologian tiimoilta, väärinymmärryksen mahdollisuus monikertaistuu.

Verohallinnon ohjeistuksen mukaan Norjassa työskenteleviltä peritään Norjaan trygdeavgift-maksu, jos työntekijä kuuluu Norjan sosiaaliturvan piiriin. Trygdeavgift-maksun tarkoituksena on kattaa Norjassa sairaus-, sosiaali- ja eläketurvaa. Verotuskäytännössä trygdeavgift-maksua on Suomen verotuksessa vähennetty enintään se määrä, joka vastaa tuloverolain 96§ 1 momentissa tarkoitettuja Suomessa perittäviä maksuja. Suomen verotuksessa ei voida hyvittää ulkomaille maksettuna verona edellä mainittua trygdeavgiftia, koska se ei ole Pohjois-

maiden verosopimuksessa tarkoitettu vero (Vero.fi). Tästä aiheutuu rajankävijöille ns. tupla-verotus, jossa Norjaan perittyä maksua ei kokonaan hyvitetä Suomessa ja näin ollen myös taloudellisia tappioita.

” Kyllä minä koen hyvin syrjivänä sen, että kaksi suomalaista saa niin erilaisen kohtelun virkamiestaholta, pelkästään johtuen siitä, että missä sattuu asumaan ”(rajankävijä)

Rajankävijäsäännöstä sovelletaan palkkatuloon silloin, tai kuten verottajan sivuilla mainitaan, *voidaan soveltaa*, henkilön palkkatuloon silloin kun tämä asuu Suomen ja Ruotsin tai Suomen ja Norjan väliseen maarajaan rajoittuvassa kunnassa sekä työskentelee samaan maarajaan rajoittuvassa kunnassa toisessa valtiossa. Tämän lisäksi henkilön tulee oleskella kotivaltiossaan sijaitsevassa vakituksessa asunnossa säännöllisesti. Jos edellä mainitut seikat täyttyvät verotetaan rajakuntatyöstä vain työntekijän asuinvaltiossa (vero.fi).

”Kysyessäni neuvoa verottajalta soitin kolme kertaa verohallintoon. Sain kolme eri vastausta. Kyllä minä siinä vaiheessa koin hieman luottamuspulaa verottajaa kohtaan. Miksi niillä ei voi olla mitään instanssia mikä varmasti osaisi neuvoa ja sillä tavalla, että siihen saatuun tietoon voisi sitten luottaa.” (rajankävijä)

Euroopan Unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 45 artiklassa säädetään, että henkilöllä on oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti maan omien kansalaisten kanssa työnsaannin, työolojen ja muiden sosiaali- ja vero etuuksien suhteen. Työntekijöiden vapaaliikkuvuus koskee myös niitä ETA maita, jotka eivät kuulu EU:n kuten Norjaa, Lichtensteinia ja Islantia. (Ec.europa.eu). Rajankävijän kokemus verottajan kanssa olevista haasteista on todellinen. Kokemus siitä, että on tullut väärinkohdelluksi, on voimakas, aiheuttaa turhautumista ja epäuskoa. Perttulan (2008,136-137) mukaan kokemuksesta tulee elävä silloin kun sillä on rakeenteellinen side elämäntilanteeseen. Se voi sisältää niin tietoa, tunnetta, intuitioita sekä uskoa mutta myös kaikkien näiden yhdistelmiä. Kun ihminen kokee tullessa kohdelluksi väärin ja pystyy todistamaan tämän näyttämällä toteen esimerkiksi lainsäädännössä mainittujen seikkojen valossa, on huolestuttavaa, että asiat jäävät silti noteeraamatta.

”Hirveesti on sellaista tietämättömyyttä ihan virallisella taholla. Esimerkiksi nyt oli sellainen tilanne, että verottaja oli päättänyt, että ne ei lähetä asuinpaikkatodistuksia ennen kuin vuodenvaihteen jälkeen, tämä osaltaan sitten vaikutti siihen, että meiltä vietiin liikaa veroa tammikuussa, kun ei ollut niitä dokumentteja kasassa. Vaikka sen saa takautuvasti takaisin niin kyllä se on sellaista ylimääräistä tekemistä. Pahinta on, että verottaja on usein ihan ihmeissään näiden tilanteiden kanssa.” (rajankävijä)

Haastatteluissa nousee esille useasti epäusko viranomaisia kohtaan. Kokemus siitä, että heidän asiaansa ei joko hoideta tai ymmärretä. Tilanteessa, jossa viranomaiselta saatu tieto ei ole tyhjentävä tai oikea, herää kysymys ”Keneltä kysyn seuraavaksi neuvoa?”. Länsimaiselle kulttuurille on ominaista varaukseton usko viranomaisia kohtaan, ja kun tämä käsitys alkaa horjumaan aiheuttaa se henkilöissä epävarmuutta ja turhautuneisuutta.

” Ei minulla on mitään ongelmia verotuksen suhteen. Norja perii ne verot ja minä teen veroilmoituksen sekä Suomeen että Norjaan. Joskus tietenkkin on sellainen fiilis, että me neeköhän tää ihan oikein, mutta ne pulmat tulee silloin kun tekee töitä sekä Suomessa että Norjassa”. (Rajatyöntekijä).

Rajatyöntekijän kokemus verotuksesta on siis huomattavan selkeä verrattuna rajankävijän kokemukseen verotuksesta. Suorsan (2011,174-175) mukaan mille tahansa kokemukselle on tunnusomaista sen omakohtaisuus. Rajankävijän ja rajatyöntekijän tilanteessa lähinnä huvittavaa on se, että he saattavat tehdä samassa työpaikassa, samaa työtä, samoilla eduilla mutta asuinpaikasta johtuen toisen verotus aiheuttaa jatkuvasti ongelmia ja taloudellisia tappiota, kun taas toisen kohdalla tilanne vaikuttaa varsin yksinkertaiselta.

” Itseasiassa verotus sujuu hyvin, koska työnantaja pidättää palkasta veron. Mutta koska mä asun Suomessa niin olen verovelvollinen Suomeen ja jos en tee Suomeen yhtään senttiä töitä niin ei ole mitään ongelmia.... Mutta jos tulisi tilanne, että joutuisin tekemään Suomessa töitä niin Suomen verottaja kyllä rankaisisi minua siitä.” (rajatyöntekijä)

Kolmantena tutkimuksessa useasti esille tullut asia oli rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden turhautuminen sosiaali- ja terveystalouden epäselvyyksiin. Tutkimuksessa nousi esille

tiedonkulun haasteet ja erityisesti se, että pitäisi osata kysyä, vaikka ei tiedä mitä pitäisi kysyä. Työpaikoilla, kaveriporukoissa, sosiaalisessa mediassa jne. käytyjen keskustelujen kautta ihmiset saavat tietoonsa asioita, joiden kautta lisääntyy ymmärrys mm. niistä eduista, joihin asianomaisella olisi oikeus. Kuitenkin nämä edut ovat lakisääteisiä. Ihmiset tuntevat närkästystä ja turhautuneisuutta, koska heille ei ole kerrottu heille kuuluvista eduista esimerkiksi työsuhteen alussa. Henkilöt kokevat tulleeensa huijatuksi tai tarkoituksenomaisesti johdetuksi harhaan.

”Minulle selvisi vasta vuosia jälkikäteen, että voin hakea lapsilisää Norjasta. Olisin kaivannut tietoa jostain. Ongelma on ollut myös se, että säännöt on muuttuneet moneen kertaan, ja sitten sitä tietoa ei saa mistään, kun ei osaa sitä kysyä, kun ei tiedä, että pitäisi joka vuosi kysyä. Kyllä siinä aika huijattu olo on.” (rajankävijä)

” Tämä Suomessa asuvan ja Ruotsissa työtä tekevän tilanne on todella kammottava, jos ajattelee sosiaalietuuksia. Jos esimerkiksi on yksinhuoltajasta, jolle raha on todella tärkeää, niin kaikkien päätösten odottaminen kuukausia, jopa vuosia on järkyttävää.” (rajankävijä)

Kohderyhmän kertomuksissa toistui useasti petetyksi ja huijatuksi tulemisen kokemus. Tarinoiden pohjalta syntyi käsitys siitä, että useimmiten tietoa oli saatu kahvipöytäkeskusteluissa työpaikalla tai muiden samassa elämäntilanteessa olevien tuttujen kautta. Tietoa sosiaalietuuksista on saatavilla internetissä mutta niiden tulkitseminen on vaikeaa. Tämä on tullut ilmi myös silloin, kun henkilö on kysynyt neuvoa suoraan asiantuntijaorganisaatiosta. Yksilötasolla asiantuntijalta saatu virheellinen ohjeistus saattaa johtaa suuriinkin taloudellisiin menetyksiin, joiden paikkaaminen jälkikäteen on varsin vaikeaa.

” Ei se ole kiva, että saa puhelun, vaikka Kelasta, että olet jättänyt meille ilmoittamatta oleellisia tietoja. Vaikeahan niitä on ilmoittaa, kun ei tiedä, että olisi pitänyt ilmoittaa.” (rajankävijä)

Informaation ja oikean tiedon välittäminen on erittäin tärkeää. Lisäksi yksilöiden kokemukseen vaikuttaa merkittävästi se, kuinka hyvin heitä ymmärretään ja kuinka vakavasti asiat

otetaan. Yhteiskunnalliselta tasolta katsottuna yksittäisen henkilön tai yhden pienehkön ihmisryhmän ongelmat saattavat olla hyvinkin vähäpätöisiä. Samalla on kuitenkin vaikeaa tietää tai olla selvillä siitä, missä suhteessa oma tai toisen henkilön toiminta on suhteessa yhteiskunnallisen prosessin ylläpysymiseen (Suorsa, 2011,190.) Tästä syystä on tärkeää, että myös yksittäisen henkilön ääntä kuunnellaan ja hänen tilanteensa käsitellään asianmukaisesti. Tutkimuksessa nousi esille myös se seikka, että kohderyhmällä oli halu ymmärtää heitä koskevia säännöstöjä ja käytäntöjä, mutta ongelma on se, että vastausten saaminen joihinkin tutkimusjoukkoa koskevaan problematiikkaan on mahdotonta.

”En kyllä koskaan ole ymmärtänyt sitä, miksi Kela kortti joudutaan antamaan pois, mutta sitten tulee kuitenkin Kelasta A4 paperi, missä lukee, että on oikeutettu korvauksiin mm. lääkemuista. Sosiaaliturva on asumisperusteinen, mutta rajankävijä ei ilmeisesti kuulu tähän juttuun. Koskaan en ole saanut Kelalta tyhjentävää vastausta tähän. Kuulemma jotkut merimiehet ovat samassa jamassa, en tiedä.” (rajankävijä)

Jos henkilöllä on kotikunta Suomessa, on hänellä oikeus julkisen terveydenhuollon kaikkiin palveluihin. Kotikunnan velvollisuutena on vastata alueellaan asuvien henkilöiden perusterveydenhuollosta kuin myös erikoissairaanhoidosta. Jos kuitenkin henkilön sairaanhoidon kustannuksista vastaa toinen EU-lainsäädäntöä soveltava maa, tulee asiakkaan esittää hoidon antajalle Kelan myöntämän Todistus oikeudesta hoitoetuksiin Suomessa (Kela).

”Rajankävijöillä ei ole oikeutta omalääkäriin Norjassa, kun ei ole vakituista asuinsoitetta siellä. Kyllä se tuntuu syrjivältä, kun ei sitten ole oikeutta siihen omalääkäriin Suomessa-kaan.” (rajankävijä)

Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) 8 § määritetään, että ”Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.”. Rajankävijöiden kohdalla kokemus toteutuneesta syrjinnästä on kuitenkin heidän kertomusten pohjalta ilmeinen.

Ristiriitaista on, että sosiaali- ja terveystalveluiden käytön helppous korostuu **rajatyöntekijöiden** kertomuksissa. Mahdollisuus valita esimerkiksi terveystalveluiden tuottajan välillä koetaan hyväksi. Toisaalta hankaluuksia on todettu olevan muun muassa työtaturman satuessaa, jolloin on ollut epäselvää kuka maksaa sairaanhoitokulut ja miten korvaukset ylipäättään suoritetaan. Useinhan on niin, että asioiden sujussa hyvin, ei mahdollisia ongelmia osata edes miettiä. Perttulan (2008, 138-139) mukaan elämäntilanteen kokonaisuuden ja yksilöllisyyden vuoksi on oikeutettua miettiä kokemuksia laajemmista aihepiireistä kuten tulevaisuudesta, tämänhetkisestä elämäntilanteesta ja elämäntulusta. Kun kokemus siitä, että asiat tässä hetkessä näyttävät myös tulevaisuudessa hyvinä, on voimakas ja todellinen, luo se uskoa tulevaisuuteen.

Rajatyöntekijät uskovat vakaasti siihen, että eläkkeisiin liittyvät asiat järjestyvät aikaa myöten. He kokevat, että eläkeikään päästyään ovat säännöt ja ohjeistukset muuttuneet useaan kertaan ja näihin ei yksittäisellä henkilöllä ole mahdollisuutta vaikuttaa. Tässä asiassa luottamus esimerkiksi kansaneläkelaitosta kohtaan on varsin voimakas.

”Eläkeasioissa ei tietääkseni ole mitään pulmaa, kyllä Kela hoitaa.” (Rajatyöntekijä)

Toisin kuin rajatyöntekijöiden kohdalla vallitsee rajankävijöiden keskuudessa epäusko eläkejärjestelmää kohtaan. Huoli on aiheellinen, koska esimerkiksi julkisuudessa on tullut esille tilanteita, joissa useiden vuosien eläkemaksut ovat hävinneet. Esimerkiksi Øresund institutiu (11/18) tutkimuksen mukaan henkilöillä, jotka ovat työskennelleet 20-30 vuotta rajankävijöinä saattaa puuttua jopa kymmenen vuotta kertyneinä eläkkeitä. Näiden asioiden selvittely on aikaa vievää ja vaikeaa, varsinkin jos rajankävijällä itsellään ei ole enää todistaa tehtyjä töitä esimerkiksi työsuopimusten ja palkkakuittien turvin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tulosten merkitys

Useita tuhansia pohjoismaalaisia asuu yhdessä Pohjoismaassa ja työskentelee toisessa. Tarkkoja määriä on vaikea tietää, koska varsinaista rekisteriä ei ole. Erilaisia arvioita on esitetty mutta ne ovat vain suuntaa antavia, joissakin yhteyksissä puhutaan sadoista toisessa tuhansista. On kuitenkin selvää, että rajatyöntekoon vaikuttavat seikat koskettavat useaa yksityistä henkilöä, yritystä ja elinkeinoelämää yleisesti. Aloittaessani pro Gradu tutkielmani keväällä 2017 en arvannut, että työskentelen sen parissa vielä 2019. Kuitenkin katsoessani tätä rupeamaa taaksepäin on pitkä aikajänne ollut erityisen hyvä kahdesta syystä: olen ymmärtänyt, että asiat muuttuvat valtavan hitaasti, jos koskaan, puhuttaessa pohjoismaiden välisen yhteistyön kehittämisestä erityisesti lainsäädäntöön liittyvissä asioissa sekä rajankävijöitä koskevat pulmat eivät ole vain yksittäisen ihmisen vaan koko yhteiskunnan ongelma.

Se, kuinka ihmiset, tässä tutkimuksessa rajankävijät ja rajatyöntekijät, kokevat rajatyöntekoon liittyvät seikat ovat hyvin yksilöllisiä. Varton (1995,47) mukaan elämämaailman moninaisuus muodostuu erikseen määrittelemättömistä tekijöistä. Jokaisen henkilön kokemukseen vaikuttaa hänen jo eletty elämä, sen hetkinen elämäntilanne ja ympäröivän maailman vaikutus yksilöön itseensä. Tämä oli nähtävissä ja kuultavissa myös kohderyhmän kertomuksissa. Vaikka tutkimuksessa olen keskittynyt lähinnä kolmeen pääteemaan (verotus, sosiaaliturva ja koulutus) lainsäädännön ja säännösten osalta, ei tutkimusta tehdessä jäänyt epäselväksi kuinka laajoista asioista loppujen lopuksi on kyse. Pelkästään sillä, että henkilöllä ei esimerkiksi ole oikeutta koulutustukeen, on vaikutusta yksilön lisäksi hänen perheelleen mutta välillisesti myös hänen työnantajalleen pitkittyneenä opiskeluaikana ja poissaoloina työpaikalta. Verotusepäselvyyksien vuoksi taloudellisia menetyksiä on vaikea arvioida rahassa, mutta pitkittyneiden oikaisuvaatimusasiakäsittelyiden hoitamiseen menee aikaa ja kohderyhmän kertomusten mukaan tavanomaista on se, että yksi oikaisuvaatimus ei riitä vaan samasta asiasta pitää hakea oikaisua useamman kerran.

Tutkimus nosti esille myös sen seikan, että tutkittu ilmiö on yhteiskunnallisesti merkittävä. Yleinen tahtotila suomalaisessa yhteiskunnassa on työllisyyden lisääminen, syrjäseutujen muuttotappioiden hidastaminen ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Kuitenkin tutkimusta tehdessäni törmäsin siihen tosiasiaan, että pohjoisen rajakuntien ja työnantajien keinot ja halu kohdata varsinaisia ongelmia ovat varsin rajalliset. Kunnissa ongelma nähdään valtakunnallisena ja esimerkiksi Utsjoen kunnanjohtajan mukaan: ”Utsjoki on tehnyt kaikkensa rajankävijöiden tilanteen parantamiseksi kunnan sisällä”, tai Norjan Tanan kunnan sosiaali- ja terveysjohtajan mukaan: ” Parannuksia rajankävijöiden tilanteeseen ei tule, koska maiden erilaiset lainsäädännöt sen estävät”.

Suomesta Norjaan ja Ruotsiin tapahtuva työssäkäynti on yleisempää kuin toisinpäin, mutta ei kuitenkaan tavatonta. On mielenkiintoista havaita, että vaikka todistetusti rajat ylittävä työnteko vähentää työttömyyttä rajakunnissa ja tätä kautta työttömyyskorvauksia ei tule maksettavaksi, niin ymmärrystä yksilöiden vaikeille tilanteille rajaestevidakossa löytyy hyvin vaihtelevasti. Uskoisin, että paluumuutto takaisin rajakuntiin saataisiin mielekkäämmäksi, jos paluumuuttajien perheille löytyisi myös töitä paikkakunnalta tai rajan toiselta puolelta. Toki on ymmärrettävää, että rajankävijöiden joukko on koko väestöön nähden varsin vähäinen mutta yksilön oikeuksien kannalta haasteet ovat merkittäviä ja rajakunnissa jokainen kuntalainen on ”rahanarvoinen”.

Osalle tutkimukseeni osallistuneista rajankävijä problematiikka ja heidän oikeuksien puolesta taistelemisen on muodostunut tahtotilaksi, jonka eteen henkilöt olivat valmiita käyttämään varsin paljon aikaa. Omakohtaisten kokemusten kautta henkilöillä on vahva ymmärrys siitä, että rajankävijöitä koskeva lainsäädäntö ei ole tasavertainen ja epäoikeudenmukainen kohtelu vuodesta toiseen nostaa tunteita pintaan. Rauhala (2007, 131-133) toteaa, että tiedon ja tunteen suhde ei ole niin yksinkertainen kuin usein kuvitellaan. Tunteet voivat ohjata henkilöä hankkimaan lisää tietoa ja ohjata näin ihmisen toimintaa. Tunteista viha, rakkaus ja pelko kohdistuvat aina johonkin. Tunteet, samoin kuin tieto, ilmaisevat ihmiselle jotakin siitä millaisessa maailmassa elämämme. Se miltä tilanne tai kokemus näyttää olevan juuri tällä hetkellä yhden mielestä, saattaa se hetken päästä näyttäytyä hyvin toisenlaisessa valossa toiselle. Tämä problematiikka on myös tiedossa esimerkiksi Pohjoiskalotin rajaneuvonnassa, jossa ymmärretään rajaesteproblematiikkaan liittyvä moninaisuus. Giorgi (2005) toteaaakin,

että ihmisen kokemuksen ymmärtäminen on haastavaa sen moninaisuuden vuoksi. Ihminen voi samaan aikaan kokea asioiden olevan mallillaan mutta saattaa epäillä tilanteen jatkuvuutta.

Tutkimuksessani oli kaksi tutkimuskysymystä, joista ensimmäinen käsitteli liikkuvuuden yhdenvertaisuutta kansallisella tasolla ja toinen yksilön kokemusta tasavertaisuudesta. Voin todeta tutkimukseni pohjalta, että yhdenvertaisuus ei toteudu rajankävijöiden eikä kaikilta osin rajatyöntekijöiden kohdalla ei lainsäädännön, säännösten tai ylipäätään henkilön henkilökohtaisen kokemuksen saralla. Tutkimusta tehdessäni olen pyrkinyt laajentamaan ajatustani tutkittavasta ilmiöstä siten, että löytäisin joitakin ratkaisukeskeisiä ehdotuksia vallitsevaan ilmiöön. Esittelen seuraavassa joitakin mielestäni huomionarvoisia seikkoja, joiden kautta pystyisi rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden tilannetta selkiyttämään ilman lainsäädännöllisiä toimenpiteitä.

Rajakuntien työnantajien yhteistyön lisääminen

Oman näkemykseni mukaan lainsäädännöstä riippumaton vuoropuhelua voidaan käydä rajakuntien työnantajien välillä. En kuitenkaan tarkoita sitä, että työnantajien tulee lisätä resursseja kahdenväliseen keskusteluun vaan panostaa itse rekrytointiprosessiin, perehdytykseen ja ammatillisen osaamisen lisäämiseen, seikkoihin, joiden pitäisi kuulua yritysten toimintamalliin. Rekrytoidessa uutta henkilöstöä avoin tiedottaminen rajatyöntekoon liittyvässä problematiikassa vähentäisi yksilön taakkaa hänen selvittäessään mahdollisia poikkeavia käytäntöjä, terminologiaa ja aikaa vievää papereiden lähettelyä. Myös tietyn osaamisalan hyödyntäminen erikseen sovittujen raamien puitteissa rajat ylittävässä yhteistyössä voisi mahdollisesti antaa asiakkaalle laadukkaampaa palvelua ja ymmärrystä naapurimaan toimintamalleista. Työpaikkojen perehdytykseen voitaisiin helposti sisällyttää osio, missä voitaisiin kuvata rajatyöntekijän oikeuksia esim. mahdollisen sairasloman, matkakorvausten, verotuksen sekä ammatillisen kouluttautumisen suhteen. Yksilötasolla näillä on suuri merkitys ja pitkällä aikavälillä uskon myös työnantajien hyötyvän tästä.

Rajakuntien kahdenvälisen tiedottamisen lisääminen

Pohjoismaiden välisestä yhteistyöstä puhutaan usein ja sen voidaan luonnehtia olevan maailman vanhinta alueyhteistyötä pitäen sisällään niin poliittisia, taloudellisia kuin kulttuurillisia piirteitä. Lähtökohtana on hyödyntää niitä yhteispohjoismaalaisia toimia, jotka tuovat lisää arvoa maille ja sen asukkaille. Taustalla on ajatus siitä, että pohjoismaat yhdessä loisivat kokonaisuuden, joka eurooppalaisesta näkökulmasta olisi kilpailukykyinen ja innovatiivinen. (Norden). Myös yhteispohjoismaisessa terveydenhuollon valmiussopimuksessa pohjoismaat ovat sitoutuneet yhteistyöhön kriisi- ja katastrofitilanteissa. Tämän sopimuksen puitteissa maat ovat sitoutuneet tiedottamaan toisiaan niin valmiusjärjestelmien muutoksista, toimenpiteistään ja kehittämään alan yhteistyötä. Tahtotilana on järjestää yhteisiä koulutus ja harjoitustilanteita ja näin kehittää maiden välistä yhteistyötä (stm).

Muun muassa edellä mainitut seikat ovat esimerkkejä valtakunnallisista toimista ja sopimuksista, joiden kautta pohjoismaista yhteistyötä pyritään kehittämään. Kuitenkin näiden esimerkkien lisäksi olisi oleellista pohtia myös rajakuntien välistä yhteistyötä ja niistä tiedottamista. Olenkin pohtinut kuinka moni rajakuntalainen, tässä rajankävijä, tietää omista todellisista oikeuksistaan esimerkiksi terveydenhoidon suhteen vai perustuuko tietämys kuulopuheisiin? Tai mitkä ovat rajakuntien lasten koulunkäyntioikeudet toisessa rajakunnassa tai onko niitä? Voiko esimerkiksi toisessa pohjoismaassa asuva hakea itselleen vanhushuollon paikkaa toisesta pohjoismaasta? Kysymyksiä voisi esittää vielä monta lisää, mutta vastauksen antajia kunnissa on vähän. Monien epäselvien tilanteiden kohdalla helppointa on vastata, että palvelu ei onnistu toisessa pohjoismaassa tai että se maksaa liikaa, toinen kunta ei siitä hyödy jne. Kuitenkin jo vuonna 1977 on allekirjoitettu sopimus Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä kunnallisesta yhteistyöstä yli pohjoismaisten rajojen ja se on tullut voimaan tammikuussa 1979. Tässä asetuksessa määrätään, että kuntien tulisi oman toimivaltansa puitteissa myötävaikuttaa pohjoismaiden välillä vallitsevan yhteisyyden kehittämisestä erityisesti kulttuurielämän, ympäristönhoidon, sairaanhoidon, liikenneyhteyksien ja matkailun aloilla ja tätä kautta edistää aluepoliittista yhteistyötä. (SopS 1-2/1979).

Tätä taustaa vasten hämmästyttää, että rajakuntien välisestä yhteistyöstä on niin vähän julkista tietoa. Erilaisten seminaarien ja teemapäivien keskustelun aiheista on varsin vaikeaa saada mitään tietoa ja rajakuntien välinen yhteistyö, palvelut ja tiedonsiirto nimenomaan koskettaa kuntalaisia, ihmisiä, jotka kunnissa asuvat. Tiedottamisen läpinäkyvyys, vaikka mitään suuria muutoksia ei olisi tulossa, toisi rajankävijöille tunteen siitä, että asiat eivät ole unohtuneet vaan rajaesteiden poistamiseksi tehdään töitä myös kunnissa. Totuus on se, että ne varsinaiset pulmat näkyvät juuri niiden työssä käyvien rajankävijöiden arjessa, jotka toistuvasti joutuvat niiden kanssa taistelemaan, ja siksi heidän ääntään pitäisi kuulla enemmän.

Valtakunnallinen tiedottaminen

Rajankävijöiden tai rajantyöntekijöiden kohtaamista ongelmista tiedetään varsin vähän valtakunnallisella tasolla. Väitän, että poliittisella tasolla on vain muutama, joka tuntee rajankävijöiden arkeen liittyvän problematiikan. Valtakunnallisesta näkyvyydestä ja tiedottamisesta saattaisi olla merkittävää hyötyä, jotta rajankävijöitä koskeviin epätasa-arvoasioihin saataisiin muutosta. Mielenkiintoista on myös se, että kevät talvella 2018 lähetettyyn kanteluun koskien rajankävijöiden verotusta (Liite 2) reagoi ainoastaan yksi kansanedustaja, vaikka lähetyslistalle heitä oli seitsemän eduskunnan oikeusasiamiehen lisäksi. Jos rajankävijät pääsivät valtakunnallisesti enemmän esille, saattaisi heidän asiansa kiinnostaa enemmän myös poliittisia päättäjiä ja sitä kautta myös mahdollisesti lainsäädännöllisiin seikkoihin pystyttäisiin vaikuttamaan paremmin. Valtakunnallisella tasolla käydyssä keskustelusta voisi kuitenkin hyötyä myös yksilötasolla. Rajankävijät ja rajatyöntekijät kokisivat, että he eivät ole pulmien tai onnistumistensa kanssa yksin, vaan samassa tilanteessa olevia ihmisiä on muitakin. Tätä kautta rajankävijöiden verkostoituminen saattaisi onnistua paremmin ja yhteisten kokemusten jakaminen voisi selkiyttää monta asiaa.

Kuten aiemmin on tullut ilmi, on erityisesti verotus ja sosiaaliturvaan liittyvät seikat niitä, jotka aiheuttava päänvaivaa rajankävijöille ja rajatyöntekijöille. Lisäksi esimerkiksi Øresundinstitutein (2018) teettämän tutkimuksen mukaan valtion virastoista saatu informaatio riippuu paljon siitä, kenen virkailijan kanssa saattaa asioida. Lähtökohtana kuitenkin on, että informaatio olisi kaikille sama ja erityisen toivottavaa silloin kun puhutaan verotukseen ja sosiaaliturvaan liittyvistä asioista. Tämän suuntaisen tutkimuksen tulosten tultua julki peräänkuulutan ns. asiantuntijaorganisaatioiden vastuuta huolehtia asiakaspalvelijoiden koulutuksesta ja erityisosaamisesta. Yritysten satsaama panos henkilökunnan koulutukseen esimerkiksi juuri rajankävijöitä koskevassa problematiikassa helpottaisi yksittäisten henkilöiden työtaakkaa, varsinkaan kun omien oikeuksien puolesta taistelusta heille ei makseta palkkaa, ja pitkällä aikavälillä oikea informaatio vähentäisi myös asiantuntijaorganisaatioihin otettuja yhteydenottaja ja tätä kautta vuosia ongelmia aiheuttanut problematiikka saattaisi helpottaa.

Sosiaalisen median hyödyntäminen

Sosiaalinen media on nykypäivänä varsin yleinen tiedonsiirron apuväline, niin hyvässä kuin pahassa. Niin negatiiviset kuin positiiviset asiat tulevat kansan tietoon varsin lyhyellä aikavälillä ja myös poliitikot ovat ahkeria sosiaalisen median eri kanavien käyttäjiä. Siksi ihmettelen, että rajankävijöitä koskevia tiedotteita ei jaeta ahkerammin sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi Facebookissa ja Twitterissä. Sosiaalisen median kautta tiedon jakaminen tapahtuu miltei reaaliajassa ja näin ollen tiedottamiseen ei jäisi perinteistä viivettä. Lisäksi sosiaalisen median kanavien kautta on helppo etsiä tietoa uudestaan. Sosiaalisessa mediaan jaetussa tiedossa piilee kuitenkin se riski, että alun perin oikea tieto muuttuu vääräksi. Tämän valvontaan on syytä käyttää resursseja ja joissakin keskusteluissa esitettyjä väriä väittämiä on syytä oikaista tiedon alkuperäisen jakajan toimesta.

Tutkimukseni osoittaa, että yhdenvertaisuus ei toteudu kaikilta osin rajankävijöiden tai rajatyöntekijöiden arjessa suhteessa kansalliseen lainsäädäntöön ja ohjeistukseen. Jatkossa olisi oleellista miettiä, miksi tällaiseen tilanteeseen on päädytty ja mitkä ovat olleet ne tekijät,

jotka ovat määrittäneet epäedullisen ohjeistuksen laadintaa. Rajankävijöitä koskeva problematiikka on tiedostettu, mutta yksilön tilannetta helpottavat konkreettiset toimet tuntuvat puuttuvan. Näiden toimien löytäminen ja toimeenpano olisivat erityisen tärkeitä niin yhteiskunnallisesti kuin kuntatasollakin. Pelkät kauniit puheet, mietinnöt ja kirjeet eivät enää vastaa rajankävijöiden vaatimuksiin, vaan toimien pitää olla näkyviä ja todellisia.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Kokemuksen tutkimuksen luotettavuuden arviointi ei ole yksinkertaista. Tähän vaikuttaa monet asiat kuten jokaisen ihmisen kokemuksen ainutlaatuisuus, tutkijan kyky ilmaista tutkittavien kokemukset kirjoitetussa muodossa siten, että lukijalle välittyy tutkivan ilmiön olennainen ydin. Perttulan (1995) mukaan tutkimuksen luotettavuuden kriteerit tulevat näkyviin tutkimusprosessin analyysissa. Hän on jaotellut luotettavuuteen riittävät kriteerit yhdeksään osaan, joissa painottuu tutkimusprosessin kokonaisuuden ja tutkittavan ilmiön perusrakenteen analyysin tärkeys.

Tutkimusprosessin johdonmukaisuus

Tutkimusprosessin on edettävä loogisesti. Tutkimuksen eri osa-alueiden kuten tutkittavan ilmiön perusrakenteen, aineistonhankinnan, teoreettisen lähestymistavan, analyysimenetelmän ja raportoinnin välillä tulee olla johdonmukaisuus. Tämän johdonmukaisuuden tulee ulottua niin ontologiselle kuin reaalisisältöjä kuvaavalle tasolle (Perttula, 1995). Tutkimuksen edetessä ymmärsin, että rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden kokemukset eivät olleet vain yhden tutkimusjoukon kokemuksia vaan usein kertoivat useamman henkilön kokemuksesta yhden kertojan äänellä. Tämä vaati ilmiön ymmärtämistä ja merkityksellistymistä. Empiirisen aineiston hankinnassa käytin fenomenologista haastattelua, muutoin tutkimuksen aineisto pohjautuu virallisiin lähteisiin kuten lainsäädäntöön, poliittisiin lausuntoihin ja säännöstöön. Aineiston analyysimenetelmäksi valitsin Giorgin (1988) kehittämän analyysimenetelmän. Olen pyrkinyt avaamaan tutkimusprosessini mahdollisimman seikkaperäisesti, jotta lukijan olisi mahdollisimman helppoa seurata analyysin etenemistä.

Tutkimusprosessin reflektointi ja reflektoinnin kuvaus

Perttulan (1995) mukaan tutkijan on kyettävä perustelemaan tutkimukseen liittyvät valintansa kaikissa tutkimukseen liittyvissä vaiheissa. Lukijalle on annettava mahdollisuus hahmottaa prosessin eteneminen ja siitä muodostuva kokonaisuus. Erityistä huomiota on tutkijan puolelta kiinnitettävä tutkimusaineiston analyysin etenemisen kuvaamiseen. Tutkimuksen edetessä olen pyrkinyt perustelemaan valintani siten, että tutkimusta lukevalle tulisi ymmärrys siitä, miksi olen päätenyt tiettyihin ratkaisuihin. Päädyin Giorgin (1988) analyysimenetelmään, koska ajattelin sen toimivan erinomaisesti ihmisten kokemuksen tutkimuksessa. Tämä analyysimenetelmä itsessään ohjasi hyvin tarkkaan raportointiin tutkimuksen edetessä ja oli mielestäni oivallinen menetelmä juuri omassa tutkimuksessani.

Tutkimusprosessin aineistolähtöisyys

Tutkimuksen keskiössä on tutkimusaineisto ja laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus etenee tutkimusaineiston ehdoilla (Perttula, 1995). Tutkimuskohteen luonteen vuoksi aineistosta muodostui kaksiosainen kokonaisuus, toinen, joka kumpuaa lainsäädännöstä ja toinen, joka on puhtaasti henkilöiden kokemusmaailmaan pohjautuvaa. Koska haastattelut oli nauhoitettu, en voinut välttyä siltä tosiasialta, että vielä litteroinnin jälkeenkin jotkin tietyt äänen painot, sana valinnat ja huokaukset yrittivät johdattaa minua yleistä merkitysverkkoa laatiesani pois mielestäni tutkittavasta ilmiöstä. Tämä saattoi johtua siitä, että osa tutkimukseen osallistuneista koki, että vihdoinkin heillä on mahdollisuus kertoa, miltä heistä tuntuu ja miten asiat tosiasiasa ovat. Tutkimuksen empiirinen aineisto noudattaa tarkasti tutkimusjoukon kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä, yhteiskunnallisen näkemyksen tutkimukseen tuo juuri lainasäädännön ja säännösten luomat reunaehdot.

Tutkimusprosessin kontekstisidonnaisuus

Perttulan (1995) mukaan kontekstilla voidaan viitata kahteen eri kontekstiin; ihmisen ulkopuolisen todellisuuden kokonaisuuteen sekä ihmisen itsensä koettuun maailmaan. Tarkoitukseni oli toteuttaa tutkimukseni lyhyellä aikataululla mutta monien eteen tulleiden haasteiden vuoksi aikataulu venyi varsin pitkäksi menettäen lopulta merkityksensä. Toisaalta tämä ei ole ollut tutkimuksen kannalta lainkaan huono asia, koska olen havainnut asioiden varsin

hitaan kehittymisen. Samat asiat, joista keskusteltiin vuonna 2017 ovat edelleen 2019 tapetilla. Seurattuani keskustelua rajankävijöiden tilanteesta olen oppinut ymmärtämään paremmin niitä turhautumisia ja epätoivon hetkiä, joita rajankävijät vuodesta toiseen kohtaavat ja kuinka yksin he asioiden kanssa ovat. Tämän ymmärryksen myötä koen päässeeni vielä syvemmälle niissä kokemuksissa, joita rajankävijät ja rajatyöntekijät tutkimushaastatteluisissa kertoivat. Lainsäädäntö ja erilaiset ohjeistukset ovat usein varsin yksiselitteisiä eivätkä anna paljoakaan liikkumavaraa. Kuitenkin pohdittaessa kansallisen ohjauksen, eli juuri lainsäädännön, näkökulmaa tasavertaisuuden käsitteen kautta oli hämmästyttävää todeta, että lainsäädäntö ja erilaiset säännöt voivat olla niin epätasa-arvoisia kuin ne ovat rajankävijöitä ja rajatyöntekijöitä koskevassa problematiikassa. Huolestuttavaa on myös se, että epäoikeudenmukaisuus tiedostetaan mutta epäkohtiin puuttuminen ei näytä todennäköiseltä.

Tavoiteltavan tiedon laatu

Perttulan (1995) mukaan laadullisessa tutkimusprosessissa voidaan saavuttaa niin persoonakohtaista, essentialista kuin käsitteellistä yleistä tietoa, joka on ilmaistava kielellisesti. Tavoitteena tutkimuksessa oli rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden kokemusten kuvaaminen varsin tarkasti ja kokemukseen liittyvät ydin asiat. Muodostin analyysimenetelmäni mukailleen yksilökohtaisen merkitysverkoston sekä yleisen merkitysverkoston. Yksilökohtainen merkitysverkosto jäi mielestäni liian vähälle huomiolle ja hävisi yleisen merkitysverkoston jalkoihin. Halusin nimenomaan korostaa tutkimuksessani yksilöiden kokemuksia laajemmassa kokonaisuudessa. Toinen luotettavuuden kannalta merkittävä seikka on se, että rajankävijöiden kokemusmaailma tulee paremmin esille kuin rajatyöntekijöiden. Tämä johtuu siitä, että rajankävijöitä oli määrällisesti enemmän haastateltavana kuin rajatyöntekijöitä.

Metodien yhdistäminen

Metodien yhdistäminen lisää tutkimuksen luotettavuutta, jos ontologinen analyysi todentaa ilmiön paljastuvan vain näitä yhdistämällä (Perttula, 1995.). Tutkimuksessani oli kaksi eri aineistoa, empiirinen ja lainsäädäntöön ja säännöstöön perustuva. Empiirisen aineiston analyysissä noudatin Giorgin (1985) laatiman fenomenologisen analyysin vaihteita tavoitteena

tuoda esille yksilöiden kokemukset tutkittavasta ilmiöstä. Toisen käyttämäni aineiston tarkoitus on luoda ymmärrystä yksilöiden kokemukseen yhteiskunnallisten määritteiden kuten lainsäädännön sekä rajankävijöitä ohjaavan säännösten kautta. Näiden kahden aineiston yhdistyessä muodostuu kokonaisuus, joka lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkija yhteistyö

Perttulan (1995) mukaan tutkijayhteistyö lisää tutkimuksen luotettavuutta, jos se lisää tutkimuksellisten menettelyjen ankaruutta ja systemaattisuutta. Tutkijayhteistyö tässä tutkimuksessa tarkoitti lähinnä seminaareihin osallistumista ja aktiivista yhteydenpitoa eri tutkimukseeni liittyviin tahoihin. Lisäksi sain mahdollisuuden esitellä ajatuksiani rajankävijöitä koskevasta problematiikasta Saariselällä Rajankävijän arki seminaarissa joulukuussa 2018. Muun muassa näiden toimijoiden kanssa käydyt keskustelut ovat avanneet käsitystäni rajatyöstä sen kaikkine ilmiöineen.

Tutkijan subjektiivisuus

Perttula (1995) toteaa, että tutkijan tajunallisuus on tutkimustyön välttämätön edellytys. Tutkija on oman tutkimustyönsä subjekti ja hänen on tästä syystä kyettävä refleктоimaan, analysoimaan ja raportoimaan sen merkitystä tutkimuksen edetessä ja sen eri vaiheissa. Olen tutkimusta tehdessäni tiedostanut oman roolini, vaikka se ei joka hetkessä ole ollut yksinkertaista. Olen avannut ja perustellut tekemiäni tutkimuksellisia päätöksiä prosessin edetessä. Kuitenkin koen vahvasti, että en ole pystynyt tuottamaan tuloksia kirjallisesti niin selkeästi kuin olisin halunnut, mikä osaltaan vaikeuttaa lukijan roolia. Erityisesti yksilökohtaisten kokemusten esiin tuominen ja niiden monikerroksisuus tuntuu jäävän raportissani vaillinaiseksi. Ehkä osaltaan käsitykseeni itsestäni tutkijana ohjaa myös turhautuminen tutkittavan ilmiön epäoikeudenmukaisuutta kohtaan, mikä osaltaan on saattanut häiritä omaa objektiivisuuttani tutkittavaa ilmiötä kohtaan. Tämä on asia mikä tutkijan pitää pyrkiä pitämään mielessään analysoidessaan aineistoa (Giorgi, Giorgi & Morley, 2017). Tämä oli myös seikka mikä vaikeutti analyysin tekoa. Oli varsin haastavaa erottaa tutkittavan omakohtainen kokemus tutkittavasta ilmiöstä, koska kokemukseen sisältyi niin paljon erilaisia vivahteita. Halu

ymmärtää mutta samalla pelko siitä, että alkaa ymmärtämisen sijaan tulkitsemaan tutkittavaa ilmiötä, oli jatkuvasti läsnä.

Tutkijan vastuullisuus

Tutkijan vastuulla on, että hän suorittaa kaikki tutkimukseen liittyvät vaiheet systemaattisesti (Perttula, 1995). Olen edennyt tutkimuksessani systemaattisesti, vaikka kirjoittamisessa ja aineiston hankinnassa on ollut pitkiäkin taukoja. Kuitenkin koen, että työni tulokset eivät ole kärsineet aikataulujen muutoksesta tai haasteista yksityiselämässä, mitkä osaltaan ovat vaikuttaneet merkittävästi tutkimuksen edistymiseen. Ehkä erilaisten vastoinkäymisten kautta olen saanut perspektiiviä tutkittavaan ilmiöön ja minulla on ollut mahdollisuus asioita pohtia eri tilanteissa sekä eri konteksteissa. Valitsemani analyysimenetelmä ei ollut minulle entuudestaan tuttu, mikä aiheutti tutkimuksen analyysivaiheessa hieman lisätyötä. Olen pyrkinyt raportoinnissa mahdollisimman tarkkaan selontekoon, vaikka en omasta mielestäni ole täysin tavoitteeseeni päässyt. Raportin lukija pystyy arvioimaan tutkimukseni luotettavuutta objektiivisemmin kuin minä tutkijana.

Perttulan (2008, 156-157) mukaan fenomenologisessa erityistieteessä tutkimuksen objektiivisuus toteutuu silloin kun tutkimus on toteutettu tutkijan maailmankäsitystä, ihmiskäsitystä sekä kokemusta koskevan tieteenteoreettisen ajattelutyön kanssa systemaattisesti. Lisäksi empiirinen tutkimus on toteutettu vaiheittain siten, että tutkimuksellinen ymmärrys perustuu kohdejoukon elävään kokemukseen ja kokemuskuvauksiin. Tutkimukseni tavoite oli nimenomaan antaa ääni rajankävijöille, jotka harvoin tulevat kuulluksi. Fenomenologisessa erityistieteessä luotettavuuden arvio perustuu tutkijan kykyyn tavoittaa tutkittava ilmiö juuri sellaisena kuin tutkittava sen kokee (Perttula, 1995). Koen, että olen saavuttanut tämän kriteerin omassa työssäni.

LÄHTEET

Aaltonen S & Högbacka R. Umpikujasta oivallukseen, reflektiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99323/umpikujasta_oivallukseen_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 15.10.2018

Aanstons, C., Fischer W.F., Giorgi, A. & Werz, F. Phenomenology and Psychological Research. 1985. Duquesne University press. USA.

Alsos, K & Eldring L. Labour Mobility and wage dumping: The Case of Norway. 2008. DOI: 10.1177/0959680108097495 Viitattu 12.06.2017

Aikuiskoulutustuki.

<https://www.koulutusrahasto.fi/fi/aikuiskoulutustuen-hakijoille/nain-haet-aikuiskoulutustukea/>. Viitattu 15.10.2018

Backman J. Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa: Toikkanen J. & Virtanen I. Kokemuksen tutkimus VI, kokemuksen käsite ja käyttö. 2018. Rovaniemi. Lapland University press.

Bærenholdt, J. & Granås B (edited) Mobility and place. Enacting Northern European Peripheries. 2008. MPG Books Ltd. UK.

CSN. www.csn.se. Viitattu 20.5.2018

Edilex.fi https://www.edilex.fi/verohallinnon_ohjeet/2017_1125.html#1%20Rajank%C3%A4vij%C3%A4s%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6ksen%20soveltamisala. Viitattu.30.4.2018.

Eläketurvakeskus:

<https://www.etk.fi/tyoelakepalvelut/ulkomaantyon-vakuuttaminen/suomesta-ulkomaille/kansainvaliset-saannot/eu-asetus/> Viitattu: 18.9.2018

Erikson,S. , Olsson O., Palmehag A. & Wiborg T. Upplevda konsekvenser av nordiska skatteavtalet. Öresundsinstitut. 11/2018

Europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1151-fi.htm

Formin. www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=55959&culture=fi-FI

Giorgi A. Remaining challenges for Humanistic psychology. *Journal of Humanistic Psychology*, Vol. 45 No. 2, Spring 2005 204-216, DOI: 10.1177/0022167804274361

Giorgi A., Giorgi B & Morley J. The Descriptive Phenomenological Psychological Method. www.Easewellbeing.co.uk/PDF_downloads/Giorgi-2017-the-descriptive-phenomenological-method.pdf

Giorgi, A. *The Descriptive Phenomenological Method in Psychology. A Modified Husserlian Approach*. 2009. Duquesne University Press.

Giorgi, A. *The Phenomenological Psychology of Learning and the Verbal Learning Tradition*. Teoksessa: *Phenomenology and Psychological Research*. 1991.

Heikkilä, M & Laukkanen M. *Arktinen kutsuu. Suomi, EU ja arktinen alue*. 2013. Vammalan kirjapaino Oy. Sastamala.

Europa. https://europa.eu/youreurope/citizens/family/children/benefits/index_fi.htm. Viitattu 30.04.2018

Janhonen S. & Nikkonen, M. *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. 2003. WSOY. Helsinki.

KK442/1998vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_442+1998. Viitattu 17.8.2017

KK128/2013. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_128+2013.pdf Viitattu 17.8.2017

KK151/2004. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=kk+151/2004>. Viitattu 17.8.2017

KK1104/2013. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=kk+1104/2013>. Viitattu 18.8.2017

KK783/2001. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=kk+783/2001>. Viitattu 18.8.2017

Kvarken.

<http://www.kvarken.org/uutiset/seitseman-pohjoismaiden-valista-rajastetta-poistettiin-vuonna-2016>. Viitattu 23.11.2018

Kasvua pohjoisesta; Miten Norja, Ruotsi ja Suomi voivat saada aikaan kestävä kasvua arktisella alueella. Valtioneuvoston julkaisuja. 1/2015. Valtioneuvoston kanslia. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1095776/J0115_Kasvua+pohjoisesta_net.pdf/22e04bc7-0ff4-4b89-8b0c-1c3d2bbc104a/J0115_Kasvua+pohjoisesta_net.pdf. Viitattu: 23.11.2018

Kallinen, K., Pirskanen H. & Rautio S. Sensitiivinen tutkimuksessa. 2015. Painettu EU:ssa

Kela. www.kela.fi/rajatyo. Viitattu 21.5.2018

Koivisto, K. Koettu hallitsematon minuus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus III. 2012. Juvenes Print. Tampere.

Koivumaa, J. Pohjois-Suomen raja-alueet kylmän sodan jälkeen- Kuinka tarttua luonteen muutoksen avaamiin mahdollisuuksiin? Teoksessa: Jäitä poltellessa. Suomi ja arktisen alueen tulevaisuus. Heininen, L. & Palosaari T. (toim.). 2011. Tampere. Tapri.

Koppa. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/kasitysten-ja-asenteiden-kuvaaminen> Viitattu. 21.8.2018

Kuva 1 <http://www.lshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopiiri>

Laine, T. 2015. Miten kokemusta voi tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus

Latomaa T. Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa: . Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen 2008. Juventas Print. Tampere.

Lehtomaa M. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa: Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. 2008. Yliopistokustannus. Rovaniemi.

Lånekassen. www.lånekassen.no. Viitattu 20.5.2018

Mehtonen J. 2.11.2016. <https://yle.fi/uutiset/3-9264824>

Norden. <https://www.norden.org/fi>. Viitattu. 10.1.2018

Norden.

<https://www.norden.org/fi/tiedot/virallinen-pohjoismainen-yhteistyo>. Viitattu 12.6.2017

PTK42/2012. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=PTK+42/2012+ke+p+1>. Viitattu 20.5.2018

Perttula J. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. Kasvatus 1/1995

Perttula J. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. 2008. Yliopistokustannus. Rovaniemi,

Perttula, J. Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. 2000. Kasvatus 31.428-442.

Pohjois-Lapin maakuntakaava 2040: http://www.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=3677152&name=DLFE-33424.pdf. Viitattu: 23.11.2018

Pulkkinen, S. Edmund Husserl Uudistuminen yksilöeettisenä kysymyksenä. Teoksessa: Edmund Husserl, uudistuminen ja ihmisyys. Tutkijaliitto. 2006.Helsinki.

Program för utbildning och forskning. 2018.
<http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1174210/FULLTEXT01.pdf>

Rauhala L. Tajunnan Itsepuolustus. 2005. 3.muutumaton painos. Yliopistopaino. Helsinki.

Sektoriohjelma Koulutus ja tutkimus Suomen puheenjohtajuus Pohjoismaiden ministerineuvostossa 2016: DOI: 10.6027/ANP2016-702 Viitattu: 12.8.2018

Suorsa T. Kokemuksen yksilöllisyys, yhteisyys ja yhteiskunnallisuus. Teoksessa Kokemuksen tutkimus II,2011, Juvenes Print.

SopS 1-2/1979. Asetus Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä kunnallisesta yhteistyöstä yli pohjoismaisten valtakunnanrajojen. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1979/19790002>. Viitattu. 15.1.2019

SopS 26/1997. [https://www.edilex.fi/valtiosopimukset/19970026?offset=201&perpage=100&sort=timeasc&typeIds\[\]=104%3Afi%2C104%3Aen&searchSrc=5&advancedSearchKey=315333](https://www.edilex.fi/valtiosopimukset/19970026?offset=201&perpage=100&sort=timeasc&typeIds[]=104%3Afi%2C104%3Aen&searchSrc=5&advancedSearchKey=315333). Viitattu 12.8.2018

STM.
<https://stm.fi/ministerio/kansainvaliset-asiat/pm-yhteisty>

Taipale, J. (suomentanut) Husserl, E. Olemustutkimuksen menetelmä. Teoksessa: Edmund Husserl, uudistuminen ja ihmisyys. Tutkijaliitto. 2006.Helsinki

Tauriainen, J. Rajankävijän verotus Pohjoismaisen verosopimuksen mukaan. Pro Gradu tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. 2015

Te-palvelut. <http://www.te-palvelut.fi/te/fi/> Viitattu 30.4.2018

Tennilä E-J. Pohjoismaisen verosopimuksen valmistelusta ja soveltamisesta rajakunnissa. KK442/1998vp. Viitattu 17.8.2018.

Tuomi J., & Sarajärvi A., Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2002. Jyväskylä. Tammi.

Työllisyyskatsaus 2017.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80711/TKAT_Elo_2017.pdf?sequence=1. Viitattu 12.8.2018.

Työeläke: <https://www.tyoelake.fi/elakkeet-eri-elamantilanteissa/vanhuuselake-ikaluokilla-oma-elakeikansa/> Viitattu 12.8.2018

Työeläkelakipalvelu. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=309682. Viitattu 20.11.2018

Ulvinen, V-M. Ymmärtävää sosiologiaa-fenomenologisen sosiologian näkökulma kokemuksen tutkimukseen. Teoksessa: Kiviniemi, L, Koivisto, K., Latomaa, T., Merilehto M., Sandelin, P & Suorsa. T. (toimi.). Kokemuksen tutkimus III, Teoria, käytäntö, tukija. Lapin yliopistokustannus .2012.

Utsjoki -malli esiselvityshanke loppuraportti. http://www.utsjoki.fi/media/Elinkeinotoimi/Hankkeet/12_Loppuraportti_Utsjokimalli.pdf. Viitattu 11.6.2017

Varto J. Fenomenologinen tieteen kritiikki. 1995. Tampereen yliopisto, Tampere.

Vero.fi
https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/49150/rajankavijan_verotu/

Vidlund M. Osittainen vanhuuseläke on hittituote Ruotsissa ja Norjassa- miten käy Suomessa? <https://www.etk.fi/blogit/osittainen-vanhuuselake-hittituote-ruotsissa-ja-norjassa-miten-kay-suomessa/>

W16 asiakirja:
http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/soci/w16/summary_fi.htm. Viitattu 18.10.2018

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. Viitattu: 18.10.2018

Yksittäinen sähköpostiviesti: lähettäjä Markus Mustajärvi, vastaanottaja Päivi Kontio. 09.10.2018

Haastattelurunko

Kuinka kauan olet työskennellyt rajankävijänä/rajatyöntekijänä?

Missä maassa työskentelet?

Kerro vapaasti kokemuksistasi rajankävijänä/rajatyöntekijänä?

Koetko liikkuvuuden tasavertaisuuden toteutuvan rajatyössä?

(Liikkuvuuden tasavertaisuudella tarkoitetaan niitä lainsäädännön ja maiden omien lakien määrittämiä asioita, jotka säätelevät rajankävijöiden ja rajatyöntekijöiden työskentelyä toisessa Pohjoismaassa)

Miten näet tulevaisuuden?

Vastaanottaja:

Eduskunnan oikeusasiamies
oikeusasiamies@eduskunta.fi

Kopio:

christina.lehtinen@formin.fi
anne.berner@formin.fi
katri.kulmuni@eduskunta.fi
mikko.karna@eduskunta.fi
eeva-maria.maijala@eduskunta.fi
markus.mustajarvi@eduskunta.fi
johanna.ojala-niemela@eduskunta.fi
matti.torvinen@eduskunta.fi

Kantelijoiden yhteyshenkilö:

Kantelu koskien rajankävijöiden verotusta

Me allekirjoittaneet Utsjoen kunnassa asuvat ja Norjan Tanan kunnassa työskentelevät rajankävijät haluamme tehdä kantelun meihin Suomessa kohdistuvasta syrjivästä verotusmenettelystä.

Vaatus:

Rajankävijöiden syrjivä verotuskäytäntö on oikaistava välittömästi ja rajankävijöiden verotusoikeus on annettava työskentelymaalle samoin kuin rajatyöntekijöiden verotusoikeus

Käsitteet:

Aluksi haluamme selventää käyttämämme käsitteet:

Rajankävijä: asuu Suomen ja Ruotsin tai Suomen ja Norjan väliseen maarajaan rajoittuvassa kunnassa ja työskentelee samaan maarajaan rajoittuvassa kunnassa toisessa valtiossa ja oleskelee kotikunnassa olevassa vakituksessa asunnossa vähintään kerran viikossa.

Rajatyöntekijä: Asuu Suomessa muualla kuin rajakunnassa, työskentelee Norjassa tai Ruotsissa rajakunnassa tai muussa kunnassa

Asia:

Tänä päivänä rajatyöntekijöitä verotetaan normaalin kansainvälisen verotuskäytännön mukaan. Rajatyöntekijät maksavat veronsa työnantajamaahan eli Norjaan. Suomessa kaksinkertainen vero poistetaan verotuksen vapautusmenetelmällä joten rajatyöntekijät eivät maksa käytännössä veroa asuinmaahansa Suomeen ollenkaan.

Rajankävijöihin puolestaan sovelletaan Pohjoismaisen verosopimuksen 26/1997 lisäpöytäkirjaa, jonka mukaan tuloveron perii asuinmaa, eli Suomi.

Tätä menettelyä pidämme syrjivänä seuraavista syistä:

- EU-lainsäädännön perusteella syrjinnäksi voidaan todeta tilanteet, joissa asetetaan rajoituksia henkilöiden vapaalle liikkuvuudelle valtioiden välillä ilman hyväksyttäviä perusteita. Tässä tilanteessa voidaan katsoa, että verotuskohtelu rajoittaa työskentelyä toisessa ETA-valtiossa ilman hyväksyttäviä perusteita.

Tätä perustelemme seuraavasti:

- Rajatyöntekijöitä verottaa työskentelyvaltio Norja ja Suomi asuinvaltiona poistaa kaksinkertaisen veron vapautusmenetelmällä, jolloin veroa Suomeen ei käytännössä makseta ollenkaan. Norja perii palkasta pienemmän veron kuin Suomi, jolloin rajatyöntekijät saavat huomattavan verotusedun, jota rajankävijät eivät saa.
 - o Tekemiemme vertailujen perusteella veroetu on palkasta ja muista verotukseen vaikuttavista olosuhteista riippuen 8%-15%. Tämä tarkoittaa sitä, että samassa työpaikassa, samaa työtä tekevien, samassa maassa vakituisesti asuvien ja samaa palkkaa saavien työntekijöiden palkasta käteen jäävässä osassa on huomattava ero. Näin ollen Suomi antaa rajatyöntekijöille huomattavan veroedun rajankävijöihin nähden.
- Samassa tilanteessa olevista Suomen kansalaisista tämä veroetu annetaan vain rajatyöntekijöille, ei rajankävijöille
- Kuten aiemmin sanottu, EU-lainsäädännön perusteella syrjinnäksi voidaan todeta tilanteet, joissa erilaisen kohtelun perusteeksi ei ole hyväksyttäviä perusteita.
- Mikä on edellä kuvatussa tilanteessa hyväksyttävä peruste rajankävijöiden syrjinnälle?
 - o Asuinpaikka? Saako valtio syrjiä kansalaisiaan asuinpaikan perusteella?
 - o Onko perusteena rajakuntien tulorakenteen turvaaminen? Tämä ei ole hyväksyttävä peruste kansalaisten syrjinnälle, koska asia on hoidettavissa valtioiden ja kuntien välisillä sopimuksilla ja tulonsiirroilla.

Nykytilanne on selvästi rajankävijöitä syrjivä ja muodostaa merkittävän rajaesteen valtioiden rajan yli tapahtuvalle työskentelylle. Käytäntö yhdistettynä sosiaaliturvan hankaluuksiin ja

kahden järjestelmän väliin putoamiseen vaikeuttaa rajankävijöiden tilannetta kohtuuttomasti. Tilanne pakottaa rajankävijät lopettamaan rajankäynnin. Tähän on useampia vaihtoehtoja:

- Lopettaa työskentely naapurimaassa (vaarana työttömyys)
- Muuttaa naapurimaahan
- Muuttaa pois rajakunnasta Suomen sisällä

Toivomme että kanteluamme suhtaudutaan vakavasti ja hankalaan asemaamme tartutaan tilanteen oikaisemiseksi.

Nuorgamissa 15.02. 2018